

NOVI ROMAN
SLAVNOG NOBELOVCA

GABRIEL
GARCÍA
MÁRQUEZ

V 10/2

SJEĆANJE NA
MOJE TUŽNE
KURVE

9 789532 010031

Gabriel Garcia Marquez

Sjećanje na moje tužne kurve

01.

ONE GODINE kad sam navršio devedesetu, poželio sam si darovati noć razuzdane strasti s mlađahnom djevicom. Sjetio sam se Rose Cabarcas, vlasnice ilegalne javne kuće koja je običavala obavještavati svoje dobre klijente o novim raspoloživim djevojkama. Nikad nisam popustio takvoj, niti bilo kojoj od njezinih brojnih besramnih kušnji, ali ona nije vjerovala u čistoću mojih načela. Moral je također pitanje vremena, govorila je, pakosno se smiješeći, vidjet ćeš već. Bila je nešto mlada od mene, a kako već godinama ništa o njoj nisam čuo, možda više i nije bila među živima. Ipak sam odmah prepoznao glas s druge strane linije, te ispalio bez okolišanja:

- Danas može.

Uzdahnula je: O, jadna moja mudrice, nema te dvadeset godina, a onda se pojaviš samo da bi tražio nemoguće. Odmah potom se pribrala i ponudila mi nekolicinu očaravajućih mogućnosti, ali, iskreno, sve iskorištene. Odlučno sam odbio, inzistirajući na djevici, i to za tu istu noć. Uznemireno me upitala: Što zapravo želiš dokazati? Ništa, odgovorih, no pogodila me gdje najviše boli, jer sam dobro znao što mogu a što ne mogu. Ne trepnuvši odgovorila je da mudraci znaju mnogo, ali ne znaju sve: Jedine Djevice koje još postoje ste vi, rođeni u kolovozu. Zašto me nisi ranije pitao? Nadahnuće dolazi bez najave, rekao sam joj. Ali možda to može pričekati, rekla je, opet mudrija od bilo kojeg muškarca, i zatražila barem dva dana kako bi temeljito pročešljala tržište. Odgovorio sam joj ozbiljnim glasom da je po ovom pitanju, u mojim godinama, svaki sat poput godine. Ti vrapca, onda nema čekanja, odgovorila je bez ustezanja, ali nema veze, ovako je uzbudljivije, nazvat ću te za sat vremena. Nema potrebe isticati jer vidi se na kilometar: ružan sam, plah i zastario. Ali budući da nisam želio biti takav, umišljao sam si da sam potpuno drukčiji. Pa do dana današnjeg u tome usrdno ustrajem, barem kako bih umirio vlastitu savjest. Sve sam započeo neuobičajenim pozivom Rosi Cabarcas, što je, kad danas o tome razmišljam, bio početak novog života, u dobi u kojoj je većina smrtnika već umrla.

Živim u kući kolonijalnog stila, na sunčanoj strani parka San Nicolas, gdje sam proveo sve dane svog života, bez žene i bez

imetka, gdje su živjeli i umrli moji roditelji i gdje sam naumio umrijeti sam, u krevetu u kojem sam i rođen, jednog dana za kojeg se nadam da je još daleko, i da će biti bez boli. Otac je kuću kupio na javnoj dražbi krajem devetnaestog stoljeća, prizemlje je iznajmio talijanskim trgovcima za njihove luksuzne dućane, a sebi namijenio drugi kat, gdje će živjeti sretan s kćerkom jednog od Talijana, Florinom de Dios Cargamantos, vrsnom interpretatoricom Mozarta, poliglotkinjom, pobornicom Garibaldija, ujedno najljepšom i najdarovitijom ženom koja je ikada živjela u ovom gradu: mojom majkom.

Kuća je prostrana i svijetla, s lukovima ukrašenim štukaturom i podovima popločenim dvobojnim kockastim florentinskim mozaicima, s četverokrilnim ostakljenim vratima koja vode na balkon gdje je majka sjedila za ožujskih večeri, pjevajući ljubavne arije zajedno sa svojim talijanskim rođakinjama. Otuda se vidi park San Nicolas s katedralom i spomenikom Kristoforu Kolumbu, a još dalje skladišta riječnog pristaništa i nepregledni obzor široke rijeke Magdalene, kilometrima daleko od njezina ušća. Jedina mana kuće je što se sunce tijekom dana smjenjuje na prozorima, pa ih sve valja pozatvarati kad se pokuša odrijemati siesta u pripeci tako stvorena hlada. Kad sam ostao sam, s navršene trideset i dvije godine, preselio sam se u sobu koja je pripadala mojim roditeljima, otvorio sporedna vrata prema knjižnici i započeo prodavati na dražbama kako bih si osigurao ono neophodno za život, rasprodavši na kraju gotovo sve osim knjiga i mehaničkog klavira.

Četrdeset godina bio sam urednik brzojava u dnevnim novinama El Diario de la Paz, što je značilo pretočiti u lokalni jezik vijesti iz svijeta koje smo hvatali u letu kroz zvjezdani prostor na kratkim valovima ili kao Morseovo znakovlje. Danas se kako-tako snalazim s mirovinom zasluženom ovom izumrlom profesijom; još slabije snalazim se s onom koju sam si priskrbio kao učitelj kastiljanske i latinske gramatike, gotovo nikako s prihodom od nedjeljne kolumne koju sam neprestano pisao tijekom više od pola stoljeća, i ama baš nikako s naknadom za kratke glazbene i kazališne dnevne vijesti koje su mi uslužno objavljivali prigodom čestih posjeta uglednih izvođača. Nikad nisam radio ništa drugo doli pisao, ali nemam smisla ni sposobnosti za pravog pisca, potpuno su mi nepoznate postavke dramaturške

kompozicije, a to što sam se našao u ovom poslu zahvaljujem svom ufanju u prosvjećenost koju sam tijekom života stekao velikom načitanošću. Grubo rečeno, izdanak sam ljudskog roda bez posebnih značajki ili talenta, i ne bih imao što ostaviti budućim naraštajima da nije bilo događaja koje se spremam, kako najbolje znam i mogu, iznijeti u ovim sjećanjima na moju veliku ljubav.

Onoga dana kad sam navršio devedesetu, probudio sam se, kao i uvijek, u pet ujutro. Jedina obveza bila mi je, budući da je bio petak, napisati kolumnu koja je izlazila nedjeljom u novinama El Diario de la Paz. Simptomi svitanja bili su kao stvoreni da zatome svaki nagovještaj sreće: već od zore boljele su me kosti, žarilo me u dupetu i čula se olujna grmljavina nakon tri mjeseca suše. Pristavivši kavu, okupao sam se, popivši potom poveću šalicu zaslađenu medom, uz dva komada torte s brašnom korijena yuke, odjenuvši udobnu platnenu odjeću za po kući. Tema kolumne toga dana, naravno, bio je moj devedeseti rođendan. Nikada o godinama nisam razmišljao kao o kapima kiše koje teku niz oluk pokazujući koliko nam je vremena preostalo. Kao dijete čuo sam govoriti da se uši iz vlasišta, kad čovjek umre, preplašene razmile po jastucima, na sramotu obitelji umrloga. Kao rezultat, prije polaska u školu dao sam se ošišati do gola, a i danas neštedimice perem ono rijetkih vlasi što mi je preostalo. Što će reći, danas to priznajem, da sam već zarana imao snažnije izgrađen osjećaj društvenog stida nego osviještenost o neminovnosti smrti.

Prije nekoliko mjeseci odlučio sam da moja rođendanska kolumna neće biti tek tužaljka nad proteklim godinama, već naprotiv pohvala starosti. Zapitao sam se kad sam uopće spoznao da sam star i vjerujem da je to bilo tek prije koji dan. Kad sam imao četrdeset i dvije godine, otišao sam liječniku zbog bolova u leđima koji su mi otežavali disanje. Nije tome pridao posebne važnosti: Ovi su bolovi normalni u vašim godinama, rekao je.

- Ako je tako - odgovorio sam mu - onda nisu normalne moje godine.

Liječnik mi se sažalno osmjehnuo. Vidim, pravi ste filozof, rekao je. To je bilo prvi put da sam o svojim godinama razmišljao kao o starosti, no ubrzo sam zaboravio na to. Ponekad bi me snašla kakva boljka koja se činila poput samrtnog udarca, da bi sljedećeg dana

nestala. U to sam doba čuo da je prvi pokazatelj starosti kad počneš nalikovati svom ocu. Čini se da sam, dakle, osuđen na vječnu mladost, pomislih, jer moj konjski profil nikada neće poprimiti nadutost karaktera mog oca, niti će ga krasiti klasične crte lica moje majke. Istina leži u činjenici da prve promjene dolaze tako sporo da ih se jedva primijeti, sami sebe iznutra vidimo onakvima kakvi smo oduvijek bili, no drugi ih opažaju izvana.

U pedesetima sam polako počeo shvaćati što znači starjeti, kad sam opazio prve praznine u pamćenju. Prevrnuo bih kuću u potrazi za naočalama, dok ne bih primijetio da su mi na nosu, ili bih s njima otišao pod tuš ili bih stavio one za čitanje, ne skinuvši prethodno one za daljinu. Jednog sam dana dva puta doručkovao jer sam zaboravio da sam to već jednom učinio, i naučio sam prepoznavati paniku u očima prijatelja kad se ne bi usuđivali upozoriti me da ponavljam ono što sam im već ispričao tjedan ranije. U to sam doba u pamćenju imao popis poznatih lica i popis imena za svako od njih, ali kad bih se s nekim pozdravljao nisam uspijevaao povezati lice s imenom.

Po pitanju seksualnosti starenje me nije previše brinulo jer moja moć nije toliko ovisila o meni, koliko o njima, a one, kad žele, dobro znaju što i kako. Danas su mi smiješni mladići u osamdesetima koji odlaze liječniku proganjani raznim strahovanjima, a ne znaju da ona u devedesetima postaju i gora, ali nevažna: to je rizik kojem se izlaže živ čovjek. Međutim, trijumf života leži u činjenici da se iz pamćenja starih ljudi redovito gubi ono manje bitno, dok rijetko zakazuje kad se radi o nečem uistinu važnom. Ciceron je to sažeto izrazio: Nema starca koji bi zaboravio gdje je sakrio svoje blago.

Ovim i sličnim razmišljanjima završio sam prvu bilješku za kolumnu kad je kolovoske sunce zasjalo kroz krošnje bademovih stabala u parku a riječni poštanski brod, kasneći tjedan dana zbog suše, oglasivši se sirenom, uplovio u lučki kanal. Pomislio sam: Evo, stiže moja devedeseta. Nikad neću saznati zašto, niti to pokušavam odgonetnuti, ali pod utjecajem ove zastrašujuće misli, odlučio sam nazvati Rosu Cabarcas kako bi mi jednom pustopašnom noći pomogla uveličati proslavu rođendana. Godinama sam živio u savršenom miru s prohtjevima vlastita tijela, posvetivši se ponovnom proizvoljnom iščitavanju klasika i privatnim programima klasične glazbe, ali požuda koja me obuzela toga dana činila mi se pravim

darom od Boga. Nakon što sam je nazvao, nisam mogao nastaviti s pisanjem. Objesio sam viseću mrežu u kutak knjižnice kamo ne dopire jutarnje sunce i prillegao, nemirna duha izmučena iščekivanjem.

Bio sam razmaženo dijete višestruko darovite majke koju je u pedesetima odnijela tuberkuloza, uz strogog oca besprijekorna ugleda koji je smrt dočekao u svom udovačkom krevetu onoga dana kad je potpisan Nizozemski sporazum kojim je obilježen završetak Tisućudnevnog rata i drugih građanskih ratova prethodnoga stoljeća. Mir je neočekivano i neželjeno promijenio grad. Gomila slobodnih žena donijela je neslućeno bogatstvo starim krčmama u Širokoj ulici koja je kasnije postala poznata kao perivoj Abello a danas se zove Kolumbovo šetalište, u gradu koji mi je prirastao srcu, omiljen domaćem i stranom svijetu zbog ugodna karaktera njegovih stanovnika i čistoće njegova svjetla.

Nikad nisam spavao sa ženom a da joj nisam platio, a one rijetke koje nisu bile u tom poslu bih uvjerio ili ih prisilio da uzmu novac, pa makar ga potom bacile. S dvadeset godina počeo sam voditi zapisnik s imenima, godinama, mjestima, kratkim podsjetnikom na okolnosti i ljubavne tehnike. Do pedesete sam zabilježio petsto četrnaest žena s kojima sam bio barem jednom. Prestao sam zapisivati kad tijelo više nije imalo toliko prohtjeva, pa sam mogao nastaviti brojati ne bilježeći dalje. Držao sam se svojih pravila. Nikad nisam orgijao, sudjelovao u zavjerama, nisam povjeravao tajne, niti prepričavao pustolovine tijela ili duha jer sam već u mladosti spoznao da ništa nije nekažnjivo.

Jedina neobična veza bila je ona koju sam godinama održavao s Damianom. Bila je gotovo djevojčica, Indijanka, snažna i divlja, govorila je malo i odrješito, hodala bosa kako me ne bi ometala dok pišem. Sjećam se da sam čitao Portret Lozane Andaluzanke u mreži u hodniku i slučajno je ugledao nagnutu kako pere rublje, u suknji tako kratkoj da su njezine zanosne obline ostale u potpunosti razotkrivene. Obuzet neodoljivim žarom, straga sam joj zadigao suknju, do koljena joj spustio gaćice i uzeo je onako kako ne priliči. Ajme, gospodine, rekla je, zajecavši potišteno, to nije za ulaz nego za izlaz. Snažan drhtaj potresao joj je tijelo, ali je ostala stajati. Posramljen time što sam je ponizio, želio sam joj platiti dvostruko

više no što su u to vrijeme tražile one najskuplje, ali nije željela ni čuti, pa sam joj bio prisiljen povisiti plaću, uračunavši po jedanput mjesečno, kad sam je uzimao, uvijek dok je prala rublje i uvijek onako neprilično.

Ponekad bih pomislio kako bi ova prebrojavanja bila dobra podloga za priču o mom nesređenom životu, a naslov mi se sam nametnuo: Sjećanje na moje tužne kurve. Moj je društveni život, naprotiv, bio nezanimljiv: oba roditelja mrtva, samac bez budućnosti, osrednji novinar, četiri puta finalist Proljetnih književnih susreta u Cartageni de Indias i ljubimac karikaturista zbog moje izvanredne ružnoće. Hiti: promašen život koji je krenuo nizbrdo onog popodneva kad me majka s devetnaest godina povela da vidimo hoće li El diario de la Paz objaviti kroniku školskog života koju sam napisao na satu kastiljanskog jezika i govorništva. Objavljena je u nedjelju uz ohrabrujuću direktorovu uvodnu riječ. Kad sam godinama kasnije saznao da je majka platila objavljivanje te, i sedam sljedećih kolumni, bilo je već kasno da propadnem u zemlju od stida jer moja je tjedna kolumna već letjela nošena vlastitim krilima, a osim toga bio sam i urednik brzjava i glazbeni kritičar.

Čim sam maturirao s odličnim uspjehom, počeo sam držati satove kastiljanskog i latinskog na tri državne gimnazije istovremeno. Nisam bio bogzna kakav učitelj, nedovoljno obrazovan, nedovoljno zainteresiran, bez imalo suosjećanja prema toj jednoj djeci koja su išla u školu jer je to bio najjednostavniji način izmicanja roditeljskim okrutnostima. Jedino što sam za njih mogao učiniti bilo je da im drvenim ravnalom utjeram strah u kosti kako bi upamtili barem moju omiljenu pjesmu:

*Ova, Fabio, srce me boli!,
što gledaš, pusta polja
i snuždeno brdašce,
bila su nekad slavna Italika^[1].*

Tek kao starac slučajno sam otkrio da su mi učenici potajice nadjenuli pogrdni nadimak: Profesor Snuzdeno Brdašce.

To bi ujedno bilo sve što mi je život udijelio, a ja nisam učinio ništa da od njega izvučem što god više. Ručao bih sam između pojedinih satova, a u šest popodne bih dolazio u novinsku redakciju u lov na signale iz zvjezdanog prostora. U jedanaest navečer, kad se

zaključivalo izdanje, započinjao bi moj stvarni život. Spavao sam u Kineskoj četvrti, dva-tri puta na ijedan, s toliko različitih družica da sam dva puta ponio naslov klijenta godine. Nakon večere u obližnjoj kavani Roma, nasumce bih odabirao kakav bordel, k risom ulazeći kroz stražnje dvorište. Činio sam to iz užitka, ali je na kraju ispalo korisnim za moj posao zahvaljujući blagoglagoljivosti velikih političkih riba, koji su svojim ljubavnicama za jednu noć povjeravali državne tajne, ni ne pomišljajući da ih javno mnijenje osluškuje kroz tanku kartonsku pregradu. Na taj sam način, dakako, saznao i da se moja neizlječiva samoća pripisuje noćnoj pederastiji s malim siročićima iz ulice Del Crimen. Na to sam, srećom, brzo zaboravio, dijelom i stoga jer sam također čuo i ono dobro što se o meni govorilo što mi je godilo u onolikoj mjeri koliko je bilo istinito.

Nikad nisam imao velikih prijatelja a oni rijetki koji su to umalo postali, odoše u New York. Što će reći: umrli su, jer pretpostavljam da ispaćene duše tamo nalaze utočište kako ne bi morale probavljati istine o svom prošlom životu. Otkako sam u mirovini, nemam mnogo obaveza, tek petkom predvečer nosim tekst u redakciju ili odrađujem kakve druge manje ili više unosne poslove: koncerti na Akademiji, slikarske izložbe u Umjetničkom centru čiji sam suosnivač, poneka gradska skupština u Društvu za promicanje javnog napretka, ili neki značajan događaj u kazalištu Apolo. Kao mladić odlazio sam u kino na otvorenom gdje nas je podjednako mogla iznenaditi pomrčina mjeseca kao i obostrana upala pluća uslijed slučajnog pljuska. Ali više od filmova zanimale su me noćne ptičice koje su pristajale i po cijeni od jedne ulaznice, ili davale badava ili na otplatu. Filmovi baš i nisu moja strast. Perverzni kult Shirley Temple bio je kap koja je prelila čašu.

Moja jedina putovanja bila su četiri izleta na Proljetne književne susrete u Cartageni de Indias, prije nego što sam navršio trideset godina, i probdjevna noć na motornom brodu, kad me Sacramento Monid pozvala na otvaranje svog bordela u San Marti. Što se tiče mog privatnog života, nisam zahtjevan po pitanju prehrane i bilo me je lako zadovoljiti. Otkako je Damiana ostarjela i prestala mi kuhati, moj jedini redovni obrok bila je tortilla od krumpira u kavani Roma nakon zaključivanja izdanja.

Tako sam dan uoči svog devedesetog rođendana ostao bez ručka i nisam se mogao usredotočiti na čitanje- u iščekivanju kakvog glasa od Rose Cabarcas. (vrčci su glasno cvrčali u žegi ranog poslijepodneva, a sunce koje se smjenjivalo na otvorenim prozorima tri puta me prisililo da mijenjam mjesto visećoj mreži. Uvijek mi se činilo da su dani oko mog rođendana najtopliji u cijeloj godini, što sam naučio tolerirati, ali u ovom raspoloženju to je bilo vrlo teško. Oko četiri sata pokušao sam se umiriti uz šest suita za violončelo Johanna Sebastiana Bacha, u savršenoj izvedbi Pabla Casalsa. Smatram ih vrhuncem cjelokupnog glazbenog stvaralaštva, ali umjesto da mi po običaju donesu smirenje, dovele su me u stanje potpune klonulosti. Uz drugu sam zadrijemao, nekako mi je bila spora, a u snu sam pomiješao jecaje violončela sa sirenom odlazećeg broda. U taj čas probudila me zvonjava telefona, a hrapavi glas Rose Cabarcas vratio me u stvarnost. Imaš ludu sreću, rekla mi je. Našla sam ti bolju ptčicu nego što si tražio, ali postoji poteškoća: jedva da je navršila četrnaest godina. Ne libim se dirnuti u osinjak, rekao sam joj u šali, ne shvaćajući što želi reći. Ne radi se o tebi, rekla je, pitanje je tko će platiti da mene ne strpaju u zatvor na tri godine.

Naravno da nitko neće platiti, a ponajmanje ona, to je bilo jasno. Obogatila se na maloljetnicama koje su joj donosile najveći promet, podučavala ih je i iskorištavala sve dok ne bi krenule dalje težim putem starijih prostitutki u glasovitom bordelu kod Crne Eufemije. Nikad nije platila nikakvu globu jer su hodnicima njezine kuće defilirali lokalni moćnici, od predstavnika vlasti do posljednjeg smutljivca gradskog poglavarstva, i bilo je teško i zamisliti da vlasnica ne bi iznašla načina ogriješiti se o zakon kako joj se prohtije. Njezine su zakašnjele bojazni bile tek pokušaj da izvuče što više koristi za sebe: što kažnjivije, to skuplje. Problem je riješen tako da je usluga poskupjela za dva pesosa i dogovorili srno se da ću u deset sati doći u njezinu kuću s pet pesosa u gotovini kako bih unaprijed platio. Ni minute ranije jer je djevojčica morala nahraniti i uspavati mladu braću i opremiti na spavanje reumatičnu majku.

Još četiri sata. Kako su pretjecali, srce mi se ispunilo kiselkastom pjenom koja mi je otežavala disanje. Uzalud sam se trudio ispuniti vrijeme, posvetivši se proceduri odijevanja. Ništa neobično za mene,

čak i Damiana kaže da se spremam kao mlada. Obrijao sam se britvom, čekao da se rashladi voda u kupaonici, pregrijana u suncu izloženim cijevima, a u jednostavnom naporu brisanja ručnikom ponovno sam se sav preznojio. Odjenuo sam se u skladu s predstojeći m noćnim pothvatom: bijele platnene hlače, kruta košulja uštirkana ovratnika s plavim prugama, kravata od kineske svile, ulaštene čizme i sat od čistog zlata na lancu pričvršćen o rupicu na reveru. Na kraju sam podvinuo krajeve hlača kako se ne bi vidjelo da sam se za pedalj smanjio.

Smatraju me škrcem jer nitko ne može ni zamisliti koliko sam siromašan s obzirom na to gdje živim, a prava je istina da ovakva noć daleko nadilazi moje mogućnosti. Iz kovčega s ušteđevinom, spremljenog ispod kreveta, izvukao sam dva pesosa za sobu, četiri za vlasnicu, tri za djevojku i još pet da mi se nađe za večeru i druge manje izdatke. Dakle, četrnaest pesosa, onoliko koliko mi novine plaćaju za nedjeljnu kolumnu. Sakrio sam ih u skriveni džep na opasaču i namirisao se kolonjskom vodom Lanman & Kemp-Barclay & CO. Osjetio sam navalu panike i na prvi otkucaj zvona spustio sam se nesigurno mračnim stubištem, preznojavajući se od straha, te zakoračio u blistavo predvečerje uoči mog rođendana.

Zahladilo je. Grupice osamljenih muškaraca glasno su raspravljale o nogometu na Kolumbovom šetalištu, stojeći između nanizanih taksija usred kolnika. Orkestar limene glazbe izvodio je čeznutljivi valcer pod rascvjetanim krošnjama. Jedna od ocvalih prostitutki koje su mamile službenike u ulici De los Notarios upitala me, kao i obično, imam li cigaretu, a ja sam joj, kao i obično, odgovorio: Ne pušim već trideset i tri godine, dva mjeseca i sedamnaest dana. Prolazeći ispred El Alambre de Oro, pogledao sam se u osvijetljenim izlozima i nisam izgledao onako kako sam se osjećao, već starije i odjeven u prnje.

Malo prije deset ušao sam u taksi i zamolio vozača da me odveze do gradskog groblja, pokušavajući prkriti kamo zapravo idem. Smiješeći se, pogledao me ogledalu i rekao: Nemojte me plašiti, vaša učenost dao Bog da i sam doživim vaše godine. Zajedno smo izašli kod groblja jer nije imao sitniša, pa smo otišli razmijeniti novac u La Tumba, bijednu gostionicu i kojoj jadni pijanci oplakuju svoje mrtve. Kad smo sredili račun, vozač mi veli ozbiljnim glasom: Budite

oprezni, gospodine, kuća Rose Cabarcas nije ni sjena onoga što je bila. Mogao sam mu tek zahvaliti, te još jednom konstatirati kako za vozače s Kolumbovog šetališta nema tajne pod kapom nebeskom.

Zašao sam u siromašnu četvrt koja nije imala ništa zajedničkog s onom koju sam poznao u moje vrijeme. Bile su to iste one široke ulice prekrivene toplim pijeskom, kuće otvorenih vrata, zidovi od sirovih dasaka, krovovi od palmina lišća i šljunčana dvorišta. Njihovi su stanovnici izgubili svoj mir. U većini kuća održavale su se uobičajene zabave petkom od čilih vam je bubnjeva i činela podrhtavalo u utrobi. Svatko je za pedeset centava mogao ući na zabavu koja mu se najviše sviđala, ali mogao je ostati i vani i besplatno plesati. Hodao sam prožet nelagodnim osjećajem da bi me vrlo lako mogao progutati mrak, ali nitko na mene nije obraćao pozornost, osim nekog mršavog mulata koji je drijemao na ulaznim vratima obližnje kuće.

- Zbogom, doktore - doviknuo mi je iz sveg glasa - Dobro je opalite!

Što sam drugo mogao nego zahvaliti mu. Morao sam tri puta zastati da bih povratio dah, prije no što sam svladao i posljednji obronak. Otamo sam vidio ogromni bakreni mjesec visoko na obzoru, a nenadana bol u trbuhu natjerala me da zadrhtim nad vlastitom sudbinom; ipak ubrzo je iščezla. Na samom kraju ulice, koja se pretvarala u voćnjak, ušao sam u radnju Rose Cabarcas.

Ona nije izgledala isto. Bila je najobzirnija madam te stoga i najpoznatija. Kako je bila visoka stasa, zvali smo je vatrogasnom zapovjednicom, koliko zbog njezine korpulentnosti, toliko i zbog njezine učinkovitosti pri gašenju uzavrelih strasti među klijentelom. Ipak, samoća joj je usukala tijelo, smežurala kožu i utanjila glas tolikom umješnošću da je nalikovala staroj djevojčici. Otprije su joj ostali samo savršeni zubi, i onaj jedan što ga je iz koketerije dala pozlatiti. Nosila je isključivo crninu u znak žalosti za suprugom koji je umro nakon pedeset godina zajedničkog života, naglašavajući je crnom kapicom kojom je žalila za preminulim sinom jedincem koji joj je pomagao kad bi zapala u teškoće. Samo su joj sjajne oči bile žive i okrutne i one su me uvjerile da joj se narav nije promijenila.

Radnja je imala malenu svjetiljku na stropu i gotovo ništa za prodaju u ormarima koji čak nisu ni bili paravan glasovitoj profesiji za koju je svatko znao, ali je nitko nije priznao. Kad sam stigao, Rosa

Cabarcas upravo je ispraćala mušteriju, hodajući na vrhovima prstiju. Ne znam je li me uistinu nije prepoznala ili se tek pretvarala, reda radi. Sjeo sam dokono na klupu i pokušao je u sjećanju prizvati onakvu kakva je nekad bila. Ne jednom me je, dok smo još oboje bili u punoj snazi, i sama spasila od mojih tlapnji. Mislim da mi je pročitala misli jer se okrenula prema meni pomno me motreći uznemirujućom prodornošću. Vrijeme se za tebe zaustavilo, tužno je uzdahnula. Želio sam joj polaskati: ali za tebe nije, učinilo te boljom. Ozbiljno, rekla je, čak ti je pomalo zasjalo lice stare kljusine. Možda stoga što sam promijenio pašnjak, rekoh u šali. Živnula je. Koliko se sjećam, krasila te divovska batina, rekla je. Kako ide? Izvukao sam se riječima: Otkako se nismo vidjeli, jedina novost je što me ponekad žari u dupetu. Trenutačno je uspostavila dijagnozu: Nedovoljna uporaba. Rabim ga u svrhu za koju ga je Bog stvorio, rekao sam joj, ali istina je da se žarenje javlja već duže vrijeme i uvijek za puna mjeseca. Rosa je stala prevrtati po svom krojačkom kovčegu i otvorila kutijicu s nekom zelenom kremom koja je mirisala na ulje za masažu na bazi aranike. Reci malo da te namaže svojim prstićem ovako, kružila je kažiprstom s bezočnom rječitošću. Odgovorio sam joj da sam, Bogu hvala, još sposoban opstati bez narodskih pripravaka. Narugala mi se: Ajme, maestro, oprostite što sam se drznula poučavati vas. Prešli smo na posao.

Djevojka je bila u sobi od deset sati, rekla je, lijepa je, čista i dobro odgojena, ali prestravljena jer joj je neka prijateljica, koja je pobjegla s lučkim radnikom iz Gayra, iskrvarila za dva sata. No dobro, priznala je Rosa, to je i razumljivo jer oni iz Gayra su na glasu da s njima nema šale. Vratila se na temu: Jadnica, pored svega prisiljena je po cijele dane prišivati dugmad u tvornici. To mi se ne čini isuviše napornim poslom. Tako mislite vi muškarci, odgovorila je, ali to je teže od klesanja kamena. Još mi je priznala da je malo dala napitak od odoljena i da ona sad spava. Pobjojao sam se da je poticanje sažaljenja druga lukavština za podizanje cijene, ali ne, moja riječ vrijedi zlata, rekla je. Uz stroga pravila: sve se zasebno plaća, u gotovini i unaprijed. Tako je i bilo.

Pošao sam za njom preko dvorišta, ganut ocvalošću njezine puti i težinom koraka njezinih otečenih nogu u čarapama od teškog pamuka. Pun mjesec dosizao je središte nebeskog svoda i činilo se

da je svijet uronjen u zelenu vodu. U blizini radnje nalazio se podest natkriven palminim lišćem predviđen za javne priredbe, s brojnim kožnim stolicama i mrežama ovješanim na rašljaste kolce. U stražnjem dvorištu, koje je graničilo s voćnjakom, nalazio se trijem sa šest soba neožbukanih zidova, čiji su prozori bili zastrti grubim platnom za zaštitu od komaraca. Jedina zauzeta soba bila je u polumraku, a Tona la Negra s radija je pjevala o nesretnim ljubavima. Rosa Cabarcas se trgnula: Bolero je život. Složio sam se, iako se do danas nisam usudio to napisati. Odgurnula je vrata, nakratko ušla, pa izašla. Još spava, rekla je. Najbolje je da je pustiš da se do sita naspava, tvoje su noći duže od njenih. Bio sam smeten: Što misliš da bih trebao činiti? Znat ćeš, rekla je s neprimjerenom mirnoćom, čemu ti sva učenost. Okrenula se i ostavila me samog i obuzetog stravom.

Nije bilo druge. Obeshrabren sam ušao u sobu i vidio djevojčicu kako spava, голу, kao od majke rođenu i bespomoćnu na ogromnom iznajmljenom krevetu. Ležala je na boku, licem okrenuta prema vratima, obasjana jakom stropnom svjetlošću koja ništa nije ostavljala skrivenim. Sjeo sam na rub kreveta i očarano je promatrao upijajući svim osjetilima. Bila je crna i topla. Podvrgli su je strogom tretmanu pranja i uljepšavanja kojem nije umakao ni pubis. Nakovrčali su joj kosu, nalakirali nokte na rukama i nogama, ali njezina put boje melase bila je vidljivo ogrubjela i nenjegovana. Tek propupale grudi nalikovale su dječčakima, ali skrivena sila u njima bila je spremna za eksploziju. Na njezinu su tijelu najljepša bila uska stopala, s dugim i nježnim prstima poput onih na rukama. Usprkos ventilatoru, tijelo joj je svjetlucalo pod kapljicama znoja a kako je noć odmicala vrućina je postajala sve neizdržljivija. Bila je tako nalickana, s dva kolobara na obrazima, s umjetnim trepavicama, s obrvama i kopcima potamnjenim crnilom, s usnama povećanim sjajilom u boji čokolade da je bilo nemoguće odgonetnuti kako uistinu izgleda ispod naslaga rižina pudera. Ipak, ni krpice ni šminka nisu uspjeli prikriti njezinu ćud: uznositi nos, tvrdoglav luk obrva, odlučne usne. Pomislio sam: Poput mlađahna bika u borilištu.

Oko jedanaest sam prionuo rutinskoj proceduri u kupaonici gdje je na stolici ležala njezina jedna odjeća složena brižljivošću bogatašice: košulja od fine tkanine s uzorcima leptira, žute hlače i špargerice.

Povrh odjeće ležala je jeftina narukvica i lijepo izrađen lančić s medaljonom Djevice. Na polici iznad umivaonika, ručna torbica s ružem, rumenilo, ključ i nešto sitniša. Sve tako jeftino i iskrzano da sam jedva mogao shvatiti da bi itko mogao biti toliko siromašan.

Razodjenuo sam se i rasporedio odjeću što sam bolje mogao na klinčanici, kako ne bih izgužvao svilenu košulju i platnene hlače. Pomokrio sam se u zahodsku školjku s lancem za puštanje vode, sjedeći, onako kako me u djetinjstvu naučila Florina de Dios, kako ne bih smočio rubove noćne posudice, i još uvijek, nije da se hvalim, trenutačnim i moćnim mlazom divljeg ždrepcu. Prije no što sam izašao, nagnuo sam se prema ogledalu iznad umivaonika. Konjska njuška koja me gledala s druge strane nije bila mrtvačka već žalobna, s odebljalim podbratkom, podbuhlim kapcima i sa slabom kosom, ostacima moje nekad neukrotive umjetničke grive.

- Sranje - rekao sam - što da radim ako me nećeš htjeti?

Trudeći se da je ne probudim, sjeo sam gol na krevet, očiju već naviklih na izdaju crvenog svjetla, i stao je promatrati, pedalj po pedalj. Jagodicom kažiprsta klizio sam niz njen orošen zatiljak, na što je zatreperila poput akorda na harfi, okrenula se prema meni mrmljajući i zapahnula me svojim kiselkastim dahom. Palcem i kažiprstom stisnuo sam joj nos, odmakla je glavu i okrenula mi leđa ne probudivši se. Pokušao sam joj razmaknuti noge koljenom, tjeran nenadanim iskušenjem. U prva dva pokušaja usprotivila se stisnutim mišićima. Pjevao sam joj na uho: Delgadinin krevet okružen je anđelima. Malo se opustila. Toplina mi je prostrujala venama, a moja troma zvijer probudila se iz svog dugog sna.

Delgadina, dušo moja, preklinjao sam je požudno. Delgadina. Darovala mi je tugaljiv jecaj, izmakla mom dodiru, okrenula mi leđa i sklupčala se poput puža. Čini se da je napitak od odoljena bio blagotvoran i za nju i za mene jer se nije dogodilo ništa, ni njoj niti ikome drugom. Ali nije mi bilo važno. Pitao sam se čemu je buditi kad sam se osjećao tako posramljen i tužan, i hladan kao led.

Zvona, jasna i neizbježna, otkucala su ponoć te smo zakoračili u zoru 29. kolovoza, u dan svetog mučenika Ivana Krstitelja. Netko je na sav glas plakao na ulici ali nitko nije obraćao pozornost. Pomolio sam se za njega, možda mu to pomogne, a i za sebe, u znak zahvalnosti za primljenu blagodat: Neka se nitko ne zavarava, a ne,

da će duže potrajati ono što priželjkuje no štoje trajalo ono što je proživio. Djevojčica je zajecala u snu pa sam se pomolio i za nju: Sve to ionako mora proći. Potom sam isključio radio i ugasio svjetlo ne bih li usnuo.

Probudio sam se u osvit, ne znajući gdje se nalazim. Mala je još spavala okrenuta mi leđima u fetalnom položaju. Imao sam neki neodređen osjećaj daje po noći ustajala i da sam čuo puštanje vode u kupaonici, ali moguće je i da sam samo sanjao. Ovo je bilo nešto novo za mene. Ništa nisam znao o tajnoj moći zavodjenja i uvijek sam nasumce odabirao djevojke za jednu noć, više gledajući cijenu nego njihove draži i zatim bismo vodili ljubav bez ljubavi, najčešće polu-odjeveni i uvijek u mraku kako bismo se zamišljali ljepšima. Ove sam noći otkrio neusporediv užitak promatranja ženskog tijela u snu, bez pritiska želje, bez smetnje ili stida.

Ustao sam u pet, zabrinut jer je moja kolumna morala biti na redakcijskom stolu prije dvanaest. Još uz svjetlost punog mjeseca obavio sam ustaljenu nuždu i kad sam pustio vodu osjetio sam kako se sva moja prošla zlovolja slijeva niz kanal. Kad sam se osvježen i odjeven vratio u spavaonicu, djevojka je spavala na leđima, okupana utješnom svjetlošću svitanja, ležeći poprijeko na krevetu, raširenih ruku tvoreći križ, apsolutna metresa vlastitog djevičanstva. Čuvao ti ga Bog, rekao sam joj. Sav novac koji mi je ostao, i njezin i svoj, ostavio sam na jastuku, i zauvijek se oprostio s njom poljupcem u čelo. Kuća, poput svakog bordela u ranim jutarnjim satima, bila je oličenje raja. Izašao sam na vrata koja su vodila u dvorište kako se ne bih ni s kime susreo. Na sunčanoj ulici počeo sam osjećati teret svojih devedeset godina i odbrojavati minutu po minutu noći preostalih do moje smrti.

02.

OVA SJEĆANJA ispisujem u onome što je ostalo od knjižnice mojih roditelja i čije police samo što se ne stropoštaju uslijed rada marljivih crva. Na kraju krajeva, za ono što mi je preostalo učiniti na ovome svijetu dostajali bi mi moji rječnici svih vrsta, uz prva dva sveska Nacionalnih epizoda don Benita Pereza Galdosa i uz Čarobnu goru koja mi je pomogla shvatiti majčina nepredvidiva raspoloženja nastala napretkom tuberkuloze.

Za razliku od ostalog namještaja, uključujući i mene samog, masivni stol za kojim pišem čini se da je s vremenom postao sve solidniji jer ga je od plemenita drva izradio moj djed s očeve strane, brodograditelj. Čak i kad ne moram pisati, svako ga jutro sređujem dokonom žustrinom zbog koje sam izgubio tolike ljubavi. Nadohvat ruke imam moje nerazdvojne knjige: oba sveska Prvog ilustriranog rječnika Kraljevske akademije iz 1903. godine; Riznicu kastiljanskog ili španjolskog jezika don Sebastiana de Coyarrubiasa; gramatiku don Andresa Bella, u slučaju semantičkih nedoumica ona mi je neophodna; novi Ideološki rječnik don Julia Casaresa, dragocjen zbog njegovih antonima i sinonima; Rječnik talijanskog jezika Nicola Zingarellija, kako bih se potpomogao jezikom moje majke, koji sam naučio još kao dijete, i rječnik latinskog, kojeg smatram svojim materinskim jezikom budući da je ishodište ostalim dvama jezicima.

S lijeve strane pisaćeg stola uvijek držim pet listova papira uredske veličine za moju nedjeljnu kolumnu i tuljac s prahom za upijanje tinte koji mi je draži od modernog jastučića s upijajućim papirom. Na desnoj je kutija s perima za pisanje i lagano držalo sa zlatnim perom budući da još uvijek pišem krasopisom kojem me poučila Florina de Dios kako ne bih usvojio krutu kaligrafiju njezinog supruga koji je bio javni bilježnik i do svog posljednjeg daha prisegnuti računovođa. Već neko vrijeme u redakciji se nalaže korištenje pisaćeg stroja radi lakšeg izračuna kartica i pripreme teksta, ali ja nikad nisam usvojio tu lošu naviku. I dalje pišem rukom pa prepisujem na stroju mučno kuckajući, zahvaljujući nezavidnom položaju najstarijeg zaposlenika. Danas, umirovljen ali nepotučen, uživam svetu povlasticu pisanja kod kuće, isključenog telefona kako me nitko ne bi smetao, i bez cenzora koji bi me vrebao preko ramena.

Živim bez psa, ptica, posluge, osim odane Damiane koja mi je pomogla i u bezazlenijim situacijama, i još uvijek jednom tjedno obavlja ono najnužnije, pa i u ovakvom stanju, kratkovidna i zaboravna. Majka me na svom samrtnom odru preklinjala neka se mlad oženim bjelkinjom, pa da imamo barem troje djece, jednu djevojčicu s njezinim imenom, imenom njezine majke i njezine bake. Želio sam održati obećanje, ali moje poimanje mladosti bilo je u tolikoj mjeri ' elastično da mi se činilo da nikad nije isuviše kasno. Sve do onog vrućeg podneva kad sam, pogriješivši vrata u kući obitelji Palomares de Castro u Pradomaru, голу zatekao Ximenu Ortiz, najmlađu kćer, koja je spavala u susjednoj sobi. Ležala je leđima okrenuta vratima, pogledala me preko ramena takvom brzinom da nisam stigao pobjeći. Ajme, oprostite, uspio sam promucati, dok mi je srce tuklo u grlu. Osmjehnula se, okrenula se gipkošću gazele, dok mi se njezino tijelo nije u potpunosti razotkrilo. Cijela je prostorija odisala njezinom intimom. Nije bila sasvim naga jer je ponad uha imala poguban cvijet narančastih latica, kao Manetova Olimpija, i još zlatnu narukvicu na desnom zglobu i ogrlicu od sićušnih bisera. Nisam mogao zamisliti da bih mogao ikada više vidjeti išta tako uzbudljivo i danas mogu sa sigurnošću potvrditi da sam bio u pravu.

Brzo sam zatvorio vrata, posramljen svojom nespretnošću i odlučan da je zaboravim. Ali Ximena Ortiz osujetila je tu moju odluku. Preko zajedničkih prijateljica slala mi je poruke, provokativna pisamca, grube prijetnje, širila je glas kako smo ludo zaljubljeni jedno u drugo, iako nismo izmijenili ni riječi. Bilo je nemoguće opirati joj se. Imala je oči divlje mačke, izazovno tijelo u odjeći ili bez nje i guste zlatne razigrane uvojke čiji me ženski miris tjerao da ljuti to plačem licem zaronjenim u jastuke. Znao sam da se to nikada neće pretvoriti u ljubav, ali đavolska privlačnost kojom me opsjela bila je tako goruća da sam se odlučio utješiti s prvom suknjom zelenih očiju na koju naiđem. Nikad nisam uspio utrnuti žar sjećanja na nju u krevetu u Pradomaru, pa sam pred nju položio svoje oružje, službeno zatraživši njezinu ruku, uz izmjenu prstenja i najavu velikog vjenčanja prije Duhova.

Vijest je naišla na snažniji odjek u Kineskoj četvrti nego u društvenim krugovima. Ismijavanje se pretvorilo u otvoreno

protivljenje akademskih krugova za koje je brak bio više smiješno, a manje sveto stanje. Moje su zaruke udovoljile svim propisima kršćanskog ćudoređa, na terasi ukrašenoj amazonskim orhidejama i visećom paprati, u kući moje buduće. Dolazio sam oko sedam uvečer, odjeven u bijelo, s kakvim znakom pažnje, primjerice nakitom od šarenih stakalaca ili švicarskom čokoladom, pa bismo razgovarali polušifrirano-poluozbiljno sve do deset sati, pod nadzorom tete Argenide, koja bi u trenu zadrije-mala, baš poput pratilja iz ondašnjih romana.

Što smo se bolje upoznavali, Ximena je postajala nezasitnija, otkopčavala bi prslučiće i haljine čim su pritisnule prve lipanjske sparine, i bilo je lako zamisliti kakvu bi razornu snagu mogla ispoljiti pod okriljem tame. U dva mjeseca zaruka nismo imali o čemu razgovarati, a ona je nijemo kovala planove o djeci ništa ne govoreći, tek pletući šlapice za novorođenčad od sirove vune. Ja sam poput pažljivog zaručnika uz nju učio plesti, i tako su nam protekli ti beskorisni sati koji su nas dijelili od vjenčanja, ja sam pleo plave šlapice za dječake, a ona ružičaste za djevojčice, pa da vidimo tko će pogoditi, sve dok ih nije bilo dovoljno za pedesetero mališana. Prije no što bi odzvonilo deset sati, ulazio bih u kočiju s konjskom zapregom i odlazio u Kinesku četvrt kako bih u miru Božjem proživio svoju noć.

Temperamentni pozdravi neženji, kojima su me obasipali u Kineskoj četvrti, bili su sušta suprotnost mučnim sijelima u Društvenom domu. Takva oprečna raspoloženja poslužila su mi da razlučim koji je od ta dva svijeta uistinu bio moj, premda sam živio u iluziji da su oba moja, svaki u svoje vrijeme, jer sam s gledišta jednog od ta dva svijeta promatrao kako se onaj drugi udaljava uz bolne jecaje kojima se dijele dva broda na uzburkanoj pučini. Momačka večer u restoranu El Poder de Dios uključila je završnu ceremoniju kakvu je mogao osmisliti samo pohotni španjolski svećenik. Sve prisutne ženske osobe odjenuo je u velove i mirise, ne bi li se sve vjenčale sa mnom u jedinstvenom sakramentu. Bila je to noć velikih svetogrđa u kojoj su njih dvadeset i dvije prisegle na ljubav i poslušnost, a ja sam im se zauzvrat obvezao na zagrobnu vjernost i uzdržavanje.

Loš predosjećaj nije mi dao usnuti. Od zore sam stao brojati otkucaje sata s katedrale sve do užasnih sedam sati kad sam se

trebao pojaviti u crkvi. Telefon je počeo zvoniti u osam; dugo, uporno, nepredvidivo, više od sat vremena. Ne samo da se nisam javio: nisam ni disao. Malo poslije deset zakucali su na vrata, prvo šakom, a potom vičući poznatim i zastrašujućim glasovima. Pobjao sam se da bi vrata mogla popustiti pod kakvim jačim udarcem, ali oko jedanaest kućom je zavladao napeta tišina kakva slijedi nakon velikih katastrofa. Tada sam zaplakao nad sobom i nad njom, i svim srcem usrdno molio da se nikada više ne susretnemo. Neki me je svetac napola čuo jer je Ximena Ortiz iste noći otputovala iz zemlje da bi se vratila tek nakon nekih dvadeset godina, udana i sa sedmero djece koja su mogla biti moja.

Dobrano sam se namučio kako bih zadržao posao i kolumnu u novinama El Diario de la Paz nakon takvog skandala. Ali nisu zbog toga pomakli moje tekstove na jedanaestu stranicu, već zbog zasljepljujuće siline kojom je došlo na scenu dvadeseto stoljeće. Napredak je postao gradski mit. Sve se promijenilo; avioni su letjeli pa je neki čovjek iz Junkera izvukao vreću punu pisama, izmislivši tako zračnu poštu.

Jedino što je ostalo isto bili su moji novinski tekstovi. Nove su se generacije okomile na njih kao na kakvu okaminu iz prošlosti koju treba satrti, ali ja sam zadržao isti stil, bez ustupaka, prkoseći struji obnove. Na sve sam se oglušio. Navršio sam četrdesetu, ali mladi su urednici moju kolumnu nazivali Kolumnom Mumije. Tadašnji me direktor pozvao na razgovor i zamolio da se priklonim novom valu. Pomalo svečano, kao da je on sam to upravo otkrio, rekao je:

Svijet ide naprijed. Da, odgovorio sam mu, ide naprijed, ali napreduje okrećući se oko Sunca. Bit će da je moju nedjeljnu kolumnu zadržao jer nije mogao naći drugog urednika brzojava. Danas znam da sam bio u pravu, a znam i zašto. Moja generacija mladih, gladnih života, sasvim je zaboravila na obmane budućnosti, dok ih svakodnevnica nije poučila da budućnost nije onakva kakvu su sanjali, pa su upoznali nostalgiju. Tu na scenu stupaju moji nedjeljni tekstovi, poput arheološke iskopine među ruševinama prošlosti, za koje su ustanovili da nisu samo za stare već i za mlade koji se ne boje ostarjeti. Tekstovi su se potom vratili na uredničke stranice, a u posebnim prigodama i na naslovnici.

Ako me pitate, iskreno odgovaram: kurve mi nisu dale vremena da se oženim. Iako, priznajem, to sam uvidio tek onoga dana kad sam navršio devedesetu, dok sam izlazio iz kuće Rose Cabarcas odlučan da više nikada ne iskušavam sudbinu. Osjetih da sam se promijenio. Protrnuo sam ugledavši vojnike postrojene uz željezne rešetke koje su okruživale park. Damianu sam zatekao kako na sve četiri riba podove u dnevnom boravku, a jedrost njezinih mišica u njezinoj dobi u meni je izazvala negdašnje uzbuđenje. Mora da je to osjetila jer je stala prikupljati krajeve suknje. Nisam odolio porivu da je upitam: Damiana, reci mi, čega si se to sjetila? Nisam se ničega sjetila, rekla je, ali vaše me je pitanje na nešto podsjetilo. Osjetio sam težinu u prsima. Nikad se nisam zaljubio, rekao sam joj. Kao iz topa je odvrtila: Ja jesam. Ne prekidajući svoj posao, dometnula je: Zbog vas sam proplakala dvadeset i dvije godine. Srce mi se stegnulo. Tražeći dostojanstven izlaz iz ove situacije, rekoh joj: Bili bismo uistinu krasan par. Nema nikakvoga smisla to govoriti, rekla je, jer sad mi više ne može pružiti utjehu. Izlazeći iz kuće, najprirodnijim tonom dometnula je: Nećete mi vjerovati, ali, Bogu hvala, još uvijek sam djevica.

Ubrzo sam uočio da su posvuda vaze s crvenim ružama a na jastuku sam pronašao čestitku: Želim vam da doživite stotu, S tim gorkim okusom, dovršavao sam tekst koji sam dan ranije ostavio usred pisanja. Okončao sam ga u jednom dahu za manje od dva sata i morao sam svojski stisnuti zube i pregrmjeti a da se ne osjeti da grcam u suzama. U iznenadnom i zakašnjelom naletu inspiracije, odlučio sam za kraj nagovijestiti da ova kolumna predstavlja sretan svršetak dugog i dostojanstvenog radnog vijeka prije samog neminovnog kraja životnoga.

Namjeravao sam je ostaviti na porti redakcije i vratiti se kući. Ali nisam uspio. Svi su se zaposlenici okupili kako bi mi nazdravili povodom rođendana. Zgrada je bila u radovima, skele i šuta na sve strane, ali za ovu su prigodu obustavili radove. Na tesarskom stolu stajalo je piće pripremljeno za zdravicu i pokloni umotani u šarene papire. Ošamućen bljeskanjem fotografskih aparata, sa svima sam se slikao za uspomenu.

Razveselio me susret s radijskim novinarima i reporterima gradskih novina: La Prensa, jutarnjih konzervativnih novina; El Heraldo,

jutarnjih liberalnih novina i El Nacional, senzacionalističkih večernjih novina koje su ljubavnim feljtonima nastojale razonoditi napeto pučanstvo. Nije bilo neobično vidjeti ih zajedno jer je javno mnijenje uvijek držalo da prijateljstvo valja čuvati netaknutim dok generali biju uredničke bitke.

Ovdje se također, izvan svog radnog vremena, zatekao i službeni redakcijski cenzor, don Jeronimo Ortega, kojeg smo zvali Grozni čovjek u devet jer je dolazio točno u devet navečer sa svojom krvavo crvenom olovkom okrutnog satrapa. Zadržavao bi se sve dok ne bi bio siguran da nijedno slovo izdanja u pripremi nije promaklo njegovom strogom oku. Prema meni je gajio osobnu odbojnost zbog mojih gramatičkih pretjerivanja ili zato što sam koristio talijanske riječi, ne stavljajući ih u navodnike niti u kurziv, onda kad su mi se činile izražajnijima od kastiljanskih, što bi trebalo biti legitimnim postupkom među srodnim jezicima. Trpeći takav odnos četiri godine, na kraju smo ga i prihvatili kao priznavanje vlastite grižnje savjesti.

Tajnice su u predvorje donijele tortu s devedeset upaljenih svjećica koje su me prvi put suočile s brojčanim stanjem mojih godina. Gutao sam suze dok su mi pjevali rođendansku pjesmicu i bez nekog posebnog razloga sjetio sam se djevojčice. Nije to bilo predbacivanje, već zakašnjelo suosjećanje s osobom o kojoj nisam mislio da ću ponovno razmišljati. Pošto je mikrofona prošao iz ruke u ruku, netko mi je dodao nož kako bih razrezao tortu. Strahujući od podsmijeha, nitko se nije odvažio na prigodni govor. Radije bih umro no da sam primoran odgovarati na tako nešto. Privodeći proslavu kraju, glavni urednik, koji mi nikad nije bio previše simpatičan, vratio nas je gruboj stvarnosti: A sada, uvaženi slavljenice, rekao mi je: gdje je vaša kolumna?

Istina je da sam cijele večeri u džepu osjećao živu žeravicu, ali od iskrena ganuća nisam imao srca narušiti proslavu najavom svog odlaska. Rekao sam: Ovaj put je nemam. Glavni se urednik snebivao nad propustom nezamislivim još od prošlog stoljeća. Shvatite me, rekao sam mu, proveo sam tako tešku noć, da sam se probudio sav izmožden. Onda ste trebali o tome i pisati, rekao je svojim otrovnim humorom. Čitatelji bi voljeli iz prve ruke saznati kakav je život devedesetogodišnjaka. Jedna od tajnica mu je pripomogla: Možda je posrijedi kakva slatka tajna, rekla je, gledajući

me zlobno: Ili nije? Val vrućine razlio mi se obrazima. Izdajničko crvenilo, zavapih u sebi. Druga je sva ushićena uprla prstom u mene. Prekrasno! Još mu ostaje čednosti da se zarumeni. Njena me nespretna netaktičnost natjerala da se zacrvenim povrhu prijašnjeg crvenila. Bila je to noć za pamćenje, rekla je prva tajnica: Baš sam ljubomorna! Potom mi je utisnula poljubac koji mi se ucrtao u obraz. Fotografiji su se raspomamili. Zbunjen, predao sam tekst glavnom uredniku, rekavši kako sam se maločas šalio, evo vam ga, te sam se iskrao zbunjen posljednjim valom pljeska, kako ne bih bio nazočan kad otkriju da se radi o mom odlasku nakon pola stoljeća robovanja.

Sav tjeskoban navečer sam kod kuće razmotavao poklone. Strojoslagači su promašili poklonivši mi električni aparat za kavu, isti kao i ona tri koja sam dobio za prethodnih rođendana. Tiskari su mi uručili potvrdu za preuzimanje angora mačka iz gradskog prihvatilišta za životinje. Računovodstvo mi je udijelilo simboličan novčani bon. Tajnice su mi poklonile tri para svilenih gaćica prekrivenih uzorcima poljubaca, uz pisamce u kojem se nude da mi ih skinu. Palo mi je na pamet kako u čari starosti spadaju i provokacije koje si dopuštaju mlade kolegice koje vjeruju da više nismo za upotrebu.

Nisam saznao tko mi je poklonio ploču s dvadeset i četiri Chopinova preludija u izvedbi Stefana Askenasea. Urednici su mi uglavnom poklanjali bestselere. Prije no što sam razmotao sve poklone, nazvala me Rosa Cabarcas s pitanjem koje nisam želio čuti: Što ti se dogodilo s malom? Ništa, odgovorio sam bez puno razmišljanja. Ništa? A nisi je ni probudio, rekla je Rosa Cabarcas. Žena nikada ne oprašta muškarcu koji ostaje ravnodušan pred njenim čarima. Primijetio sam kako djevojka nije mogla biti toliko iscrpljena samo zbog prišivanja dugmadi, te se možda samo pretvarala da spava iz straha pred očekivanjem. Jedini problem je u tome, rekla je Rosa, što ona uistinu vjeruje da više nisi ni za što, a ja ne bih željela da se to razglasi na sve strane.

Nisam joj želio pružiti to zadovoljstvo da osjeti moju zatečenost. Sto god da se dogodilo, rekao sam joj, djevojka je u tako jadnom stanju da nije ni za što, spavala-ne spavala: mjesto joj je u bolnici. Rosa Cabarcas utišala je glas: Krivnja je u žurbi u kojoj smo sve dogovorili, ali situacija se može urediti, vidjet ćeš. Obećala je

primorati djevojku na iskren razgovor, pa pokaže li se potrebnim, vratit će novac. Sto misliš? Pusti, rekao sam, premda se ništa nije dogodilo barem sam uvidio da više nisam za takve pothvate. U tom smislu, djevojka je u pravu: nisam više ni za što. Kad sam spustio slušalicu preplavio me osjećaj slobode kakav u životu nisam iskusio, jer sam se konačno izbavio ropstva kojem sam se podčinio u svojoj trinaestoj godini.

Kao počasni gost, u sedam sati uvečer, otišao sam na koncert Jacquesa Thibaulta i Alfreda Cortota u Koncertnu dvoranu, na veličanstvenu izvedbu Sonate za violinu i klavir Cesara Franka, a za stanke sam se naslušao neumjerenih pohvala o sebi. Maestro Pedro Biava, naš gigantski glazbenik, gotovo me odvuкао u garderobu kako bi me predstavio izvođačima. Toliko sam se smeo da sam im čestitao na Schumannovoj sonati, koju nisu izveli, pa me netko od prisutnih prilično grubo ispravio. Dojam da sam pobrkao dvije sonate iz puka neznanja visio je u zraku, a još sam ga pojačao sljedeće nedjelje pokušavajući se opravdati nespretnim objašnjenjem iznesenim u kritici toga koncerta.

Prvi put u svom dugom životu osjetio sam se sposobnim nekome zavrnuti vrat. Vratio sam se kući progonjen vražićkom koji mi je, daščući za vratom, u uho točio razorne odgovore koje nikada ne dajemo kad treba, tako da ni čitanje ni glazba nisu uspjeli utišati moju srdžbu. Srećom, Rosa Cabarcas me spasila dovikujući kroz slušalicu: Baš me razveselio članak u novinama, jer stekla sam dojam da si navršio stotu, a ne devedesetu. Upitao sam je srdito: Zar sam ispao tako jadan? Naprotiv, rekla je, iznenadila sam se kako se dobro držiš. Dobro je da nisi poput starih puhala koja si dodaju godine kako bi ih se smatralo dobrodržecima. Bez najave je promijenila temu: Imam dar za tebe. Iskreno sam se iznenadio: A to je? Mala, rekla je.

Nisam si dao vremena da promislim. Hvala, rekao sam joj, ali to je već stvar prošlosti. Nastavila je razrađivati svoj plan: Poslat ću ti je umotanu u ukrasni papir i servirati ti je na laganoj vatri, sve besplatno. Nisam se dao pokolebati, ali ona je ustrajala u svojim nezgrapnim objašnjenjima koja su mi se učinila iskrenima. Rekla je da je djevojka bila u tako jadnom stanju tog petka zato što je bila našla dvjesto komada dugmadi, iglom i napršnjakom. Da je njen

strah od okrutna silovanja iskren, premda je već pripravna na svoju žrtvu. Da je te noći koju je provela sa mnom uistinu ustajala jer je morala u kupaonicu, ali da sam tako čvrsto spavao da joj je bilo žao buditi me, a kad se ponovno ujutro probudila već sam bio otišao. Pobunio sam se protiv ove nepotrebne laži. No dobro, nadovezala se Rosa Cabarcas, sve daje i tako, djevojka se kaje. Evo, jadnica, tu je uz mene. Želiš li razgovarati s njom? Zaboga, ne, rekao sam.

Taman sam započeo s pisanjem kad je nazvala tajnica redakcije. Poručila mi je da me direktor želi vidjeti sutradan u jedanaest ujutro. Točno u jedanaest bio sam tamo. Buka radova na zgradi bila je jedva podnošljiva, zrak zasićen udarcima čekića, cementnom prašinom i katranskim dimom, ali redakcija je ionako navikla na kaos svakodnevice. Direktorov ured, naprotiv, hladan i tih, pripadao je nekom drugom idealnom svijetu koji s našim nije imao nikakve veze.

Marco Tulio treći, mlađahna izgleda, ustao je vidjevši da ulazim, ne prekidajući telefonski razgovor, pružio mi je ruku preko pisaćeg stola pokazujući da sjednem. Čak sam pomislio da s druge strane nema nikoga i da igra ovu farsu ne bi li me impresionirao, no ubrzo sam otkrio da razgovara s upraviteljem te da je u tijeku napet dijalog između srčanih neprijatelja. Povrh svega, činilo se da se u mojoj nazočnosti posebice trsio biti energičnim, iako je čitavo vrijeme stajao govoreći autoritativnim tonom.

Uočio sam određen nedostatak profinjenosti. Navršio je dvadeset i devet godina, govori četiri jezika i ima tri međunarodne diplome, za razliku od prvog doživotnog predsjednika, njegova djeda po ocu, koji je postao priučeni novinar nakon što je zaradio bogatstvo trgujući bijelim robljem. Jednostavnih manira, bio je staložen i miran, a jedino što je narušavalo dojam bio je neki prijetvoran prizvuk u glasu. Nosio je sportsku jaknu s pravom orhidejom na reveru, i sve mu je pristajalo kao saliveno, premda ništa na njemu nije bilo stvoreno za atmosferu ulice već za ugodu njegova ureda. A ja, koji sam utrošio gotovo dva sata na odijevanje, postidio sam se svog siromaštva i moja je srdžba porasla.

No posljednji udarac bila je skupna fotografija osoblja snimljena prigodom proslave dvadeset i pete obljetnice novina, na kojoj su križićem povrh glave označeni svi koji su preminuli. Ja sam bio treći s desne strane, sa slamnatim šeširom, s velikom kravatom i biserom

u pripadajućoj kopči, s prvim brkom civilnog pukovnika kojeg sam nosio sve do svoje četrdesete godine, izgledajući poput sjemeništarca s naočalama metalnih okvira koje mi nakon pola stoljeća više nisu trebale. Ovu sam fotografiju godinama gledao po zidovima raznih ureda, no tek sam se sad osjetio pogođenim porukom koju je nosila: od četrdeset i osam ondašnjih zaposlenika samo nas je četvero bilo živih a najmlađi od nas izdržava kaznu od dvadeset godina zatvora zbog višestruka ubojstva.

Direktor je okončao telefonski razgovor, zatekao me kako promatram fotografiju, te se nasmiješio. Nisam ja stavio križice, rekao je. Čine mi se vrlo neumjesnima. Sjeo je na pisaći stol i obratio mi se drugim tonom: Dopustite mi da vam kažem da ste najnepredvidljivija osoba koju sam ikad upoznao. Vidjevši moju začuđenost otvoreno je rekao: Govorim to vezano uz vaš otkaz. Jedva sam procijedio: Prošao je cijeli jedan životni vijek. Odgovorio je da upravo stoga to ne smatra pravim rješenjem. Tekst mu se činio veličanstvenim, i sve što sam govorio o starosti bilo je najbolje što je ikada pročitao, pa nema smisla završiti ga odlukom koja nalikuje civilnoj smrti. Sudbinski, rekao je, Grozni čovjek u devet pročitao ga je kad je urednička stranica već bila zaključena ne smatrajući ga prihvatljivim. Ne tražeći ničije mišljenje, jednim potezom svoje inkvizitorske olovke ga je precrtao. Kad sam to jutros saznao, naložio sam da se uputi prosvjedno pismo Vladi. To mi je dužnost, ali među nama, mogu vam reći da sam mu izuzetno zahvalan na samovolji, što znači da nisam bio pripravan prihvatiti njegovo odbijanje. Preklinjem vas, rekao je. Ne napuštajte brod na sredini pučine. Završio je u velikom stilu: Još valja mnogo toga reći o glazbi.

Učinio mi se tako odlučnim da se nisam usudio upuštati u raspravu banalnim argumentima. Problem je bio što tada ni sam nisam nalazio opravdanog razloga za napuštanje kolotečine, a užasavala me pomisao da ću opet popustiti samo da bih dobio na vremenu. Morao sam se kontrolirati da ne ugleda suze u mojim očima. I ponovno je, kao i uvijek, i nakon tolikih godina sve ostalo po starom.

Sljedećeg sam tjedna, više zbunjen no veseo, otišao u prihvatilište po mačka kojeg su mi darovali tiskari. Slabo se snalazim sa životinjama, isto kao što se slabo snalazim s djecom koja još nisu

progovorila. Ona kao da su nijema u duši. Ne mrzim ih, ali ih jedva podnosim jer nikada nisam naučio kako postupati s njima.

Mislim da je protuprirodno da se čovjek bolje razumije sa svojim psom nego sa svojom suprugom, da ga uči kad treba jesti i ići na stranu, odgovarati na pitanja i dijeliti s njim svoje probleme. Ali bilo bi neotesano ne preuzeti poklonjenog mačka. Povrh svega, bio je to izuzetno dražestan angora mačak, šarene, sjajne dlake i blistavih očiju, a njegovo je mijaukanje nalikovalo riječima. Predali su mi ga u košari od pruća s potvrdom njegova roda i priručnikom za korištenje poput onih za sastavljanje bicikla.

Vojna je patrola provjeravala identitet prolaznika prije no što bi im dopustila prolaz parkom San Nicolas. Nikad nisam vidio ništa slično niti sam si mogao u većoj mjeri predočiti obeshrabrujući simptom vlastite starosti. Bila je to četveročlana patrola, pod zapovjedništvom mlađahnog časnika. Vojnici su bili pustinjaci, grubi i šutljivi, vonjali su po štalama. Časnik ih je nadgledao kao gorštace na plaži. Pregledavši moju osobnu iskaznicu i moju novinarsku akreditaciju, upitao me što nosim u košari. Mačka, rekao sam mu. Želio ga je vidjeti. Vrlo sam oprezno otklopio košaru, bojeći se da ne pobjegne, ali jedan od vojnika želio je provjeriti da nemam još nešto na dnu košare, pri čemu ga je mačak ogrebao. Časnik se umiješao. Taj angora mačak je pravi dragulj, rekao je. Gladio ga je mrmrlajući, a mačak ga nije ogrebao, niti na njega obraćao pažnju. Koliko ima godina?, upitao je. Ne znam, rekao sam mu, upravo mi je darovan. Pitam vas zato što se vidi da je prilično star, možda ima deset godina. Poželio sam ga upitati kako zna, i još ponešto, no usprkos njegovom pristojnom ophođenju i razgovorljivosti, nisam imao želuca za razgovor s njim. Izgleda mi poput napuštena mačka koji je prošao sve i svašta, rekao je. Promatrajte ga, nemojte ga prilagođavati sebi već se pokušajte vi prilagoditi njemu i pustite ga, neka stekne povjerenje u vas. Zatvorio je poklopac košare i upitao me: Cime se bavite? Novinar sam. Koliko dugo? Čitavo stoljeće, rekao sam mu. Ne sumnjam, odgovorio je. Ispružio je ruku i pozdravio me riječima koje su mogle biti dobar savjet ili prijetnja:

- Čuvajte se.

U podne sam isključio telefon da bih potražio utočište u izuzetnom glazbenom programu: Wagnerova Rapsodija za klarinet i orkestar,

Debussyjeva Rapsodija za saksofon i Brucknerov Gudači kvintet, idilični trenutak njegovog inače kataklizmičkog opusa. Utonuo sam u tamu radne sobe. Osjetio sam kako se ispod stola provlači nešto što mi se nije činilo živim već nadnaravnim bićem koje mi je dotaklo nogu, pa sam poskočio vrisnuvši. To je bio mačak, lijepa kitnjasta repa, lakih i tajanstvenih kretnji i mitskog porijekla, i nisam mogao suspregnuti jezu nad činjenicom da sam u kući sam sa živim bićem koje nije čovjek.

Kad je s katedrale odzvonilo sedam sati, na ružičastom svodu zablistala je tek jedna sjajna zvijezda, neki je brod ispustio svoj neutješni pozdrav, a ja sam u grlu osjetio gordijski čvor koji se stezao nad svim onim ljubavima koje su se mogle ostvariti. Nisam više izdržao. Podigao sam slušalicu dok mi je srce tuklo u grlu, sasvim polako birao sam četiri brojke, da ne pogriješim, i na treći zvuk zvona prepoznao sam glas. Molim te, rekao sam s uzdahom olakšanja: Oprosti zbog jutrošnjeg ispada. A ona će mirnim glasom: Ne brini, očekivala sam tvoj poziv. Upozorio sam je: Zelini da me mala dočeka kao od majke rođena i bez traga šminke na licu. Grleno se nasmijala. Kako ti kažeš, rekla je, no tako ćeš propustiti užitak postupnog razodijevanja, što starci, ne znam zašto, vole. Ali ja znam, rekao sam joj: Jer su svaki put sve stariji. Pristala je.

- Dogovoreno - rekla je - onda večeras točno u deset, prije no što se ribica ohladi.

03.

KAKO BI moglo glasiti njezino ime? Vlasnica mi to nije rekla. Kad bi govorila o njoj, rekla bi: mala, la nina. A ja sam to pretvorio u nadimak, nešto kao malena mojih snova ili mala moja. Kosa Cabarcas je, osim toga, svoje šticećenice imenovala različitim imenom za svaku mušteriju. Zabavljalo me je pogađati imena prema njihovim licima i od početka sam bio uvjeren da je djevojčino ime dugo, kao Filomena, Saturnina ili Nicolasa. Razmišljao sam o tome kad se pomakla u krevetu okrenutih mi leđa, a meni se učinilo da je ostavila lokvicu krvi veličine i Oblika tijela. Učas sam protrnuo, dok nisam shvatio da je to vlažan otisak znoja na plahti.

Rosa Cabarcas mi je savjetovala da budem pažljiv prema njoj, jer je još ustrašena od prvog susreta. Štoviše: čini mi se da je sama uzvišenost čina samo pojačala njen strah pa su joj povećali dozu odoljena, te je spavala tako spokojno da bi bila prava šteta naglo je probuditi. Stoga sam je brisao ručnikom pjevajući joj poluglasno pjesmicu o Delgadini, mlađoj kraljevoj kćeri, okruženoj očevom ljubavi. Kako sam je brisao, tako sam u ritmu pjesme otkrivao njene znojne bokove: Delgadina, Delgadina, bit ćeš moja voljena. Bio je to beskrajn užitak jer dok sam je obrisao s jednog boka, ona bi se već oznojila po drugom, pa pjesmi nikad ne bi bilo kraja. Probudi se, Delgadina, odjeni svilenu haljinu, pjevao sam joj na uho. Na kraju pjesme, kad je kraljevi sluga pronađu u krevetu, umrlu od žeđi, učinilo mi se da se moja djevojčica budi, dozvana njenim imenom. Znači to je ona: Delgadina.

Vratio sam se u krevet gaćama s poljupcima, i legao uz nju. Spavao sam do pet sati uz zvukove njezinog spokojnog disanja. Na brzinu sam se, bez umivanja, odjenuo i tek tada ugledao rečenicu napisanu ružem za usne na ogledalu iznad umivaonika: Vrag nikad ne spava. Znam da prošle noći nije bila tu i da nitko nije mogao ući u sobu, pa sam to protumačio kao rođendanski poklon samog nečastivog. Na izlasku me zatekla zastrašujuća grmljavina, a soba se ispunila opominjućim mirisom vlažne zemlje. Nisam imao vremena umaći neoskvrnut. Prije no što sam naišao na taksi, spustio se jak pljusak, kakvi obično od svibnja do listopada gradu donesu sveopću pomutnju, jer se ulice prekrivene toplim pijeskom, koje silaze prema

rijeci, pretvore u bujice koje odnose sve što im se nade na putu. Oborine ovog čudnovatog rujna, nakon tri sušna mjeseca, mogle su biti koliko spasonosne toliko i razorne.

Čim sam otvorio kućna vrata obuzeo me gotovo opipljiv osjećaj da nisam sam. Uhvatio sam obris mačka koji je skočio sa sofe i zamakao prema balkonu. U njegovoj zdjelici bili su ostaci hrane koju mu ja nisam poslužio. Smrad njegove kiselkaste mokraće i toplog izmeta bio je sveprisutan. Odlučio sam da ću ga proučavati onako kako sam proučavao latinski. U priručniku je pisalo da mačke vrše nuždu u zemlji kako bi sakrile svoj izmet, i da će u kućama bez dvorišta, poput ove, to činiti u teglama za cvijeće ili u kakvom drugom skrovitom kutku. Najbolje bi bilo im od prvog dana pripremiti kutiju s pijeskom da bi stekli naviku, pa sam tako i postupio. Pisalo je i da u novom prostoru prvo obilježavaju svoje područje mokreći gdje stignu, moguće da je uistinu tako, ali priručnik nije savjetovao kako to spriječiti. Slijedio sam ga kako bih se upoznao s njegovim stečenim navikama, ali nisam otkrio njegova skrovita mjesta, njegova mjesta za odmor ili uzroke njegovih promjenjivih raspoloženja. Želio sam ga naučiti da jede u određeno vrijeme, da koristi kutiju s pijeskom na terasi, da mi ne dolazi u krevet dok spavam i da ne njuška po hrani na stolu, i nisam ga uspio uvjeriti da kuću smatra vlastitim domom, a ne ratnim plijenom. Na kraju sam digao ruke od svega.

Predvečer sam primijetio da je počela oluja koja je prijetila da će srušiti kuću. Imao sam uzastopne napadaje kihanja, boljela me glava i tresla groznica, ali sam u sebi osjećao snagu i odlučnost koja se u meni nikada ranije nije razbudila. Po stanu sam razmjestio posude da u njih kaplje, pri čemu sam otkrio da postoje i nova mjesta na kojima prokišnjava. Najviše je prokišnjavalo uz desni zid knjižnice. Žurno sam pohrlio izbaviti grčke i latinske autore koji su nastanjivali taj kutak, no kad sam pomaknuo knjige otkrio sam mlaz koji je punom snagom izlazio iz oštećene cijevi u dnu zida. Zatvorio sam ga krpama što sam bolje mogao kako bih dobio na vremenu za spašavanje knjiga. Ruborenje kapi i zavijanje vjetra u parku postajalo je sve jače. Zastrašujuće bljeskanje i istovremena grmljavina umah su proželi zrak mirisom šafrana, nalet vjetra otvorio je ostakljena vrata balkona, a snažan udar bure rastvorio je kapke i provalio u

kuću. No, nije prošlo ni deset minuta i sve se najednom umirilo. Blistavo sunce osušilo je ulice prepune najrazličitijih nanosa i opet je nastupila žega.

Kad je prošao pljusak opet me obuzeo osjećaj da nisam sam u kući. Objašnjavam to jedino time da smo sposobni osjećati stvarnim nešto što se nikada nije zbilo jednako kao što zaboravljamo stvarne događaje. Jer kad bih evocirao olujnu opasnost, nisam vidio sebe samog, već u društvu Delgadine. Noću sam je osjećao tako blizu da sam mogao nazrijeti zvuk njezina disanja u spavaćoj sobi i otkucaje bila njene sljepoočnice na mom jastuku. Jedino sam si tako uspio protumačiti kako smo mogli učiniti tako mnogo u tako kratkom vremenu. Sjećam se da sam se uspeo na klupicu u knjižnici i sjećam se kako probuđena, u kompletiću cvjetnog uzorka, prihvaća knjige da bi ih stavila na sigurno. Gledao sam kako trči s jedne na drugu stranu kuće, boreći se s nevremenom, sva mokra od kiše, do gležnjeva u vodi. Sjećam se kako je sljedećeg dana pripremila doručak koji se nikada nije zbio, i postavila stol dok sam brisao podove i uvodio red u poplavljenju kuću. Nikad neću zaboraviti njezin žaloban pogled koji sam nazreo dok smo doručkovali: Zašto si me upoznao tek ovako star? Rekao sam joj istinu: Čovjek nije star po godinama, već onoliko koliko se osjeća starim.

Otada sam je imao u mislima tako stvarnu da sam s njom mogao činiti što sam htio. Mijenjao bih joj boju očiju prema vlastitom raspoloženju: boja vode kad bi se budila, boja sirupa kad se smije, boja svjetla kad bih je naljutio. Odijevao bih je prema godinama i prilikama koje su odgovarale promjenama mog raspoloženja: dvadesetogodišnja zaljubljena naučnica, četrdesetogodišnja prostitutka, sedamdesetogodišnja babilonska kraljica, stogodišnja svetica. Pjevali bismo Puccinijeve ljubavne duete, bolere Agustma Lare, tanga Carlosa Gardela, i iznova bismo se uvjerali da oni koji ne pjevaju ne mogu ni zamisliti radost pjevanja. Danas znam da to nije bila halucinacija, već još jedno čudo prve ljubavi mog života u devedesetoj godini.

Kad je kuća uređena, nazvao sam Rosu Cabarcas. Bože sveti!, uskliknula je začuvši moj glas, mislila sam da si se utopio. Ne mogu shvatiti da si opet proveo noć s malom ne dotaknuvši je. Dopuštam da ti se možda ne sviđa, ali morao bi se ponijeti kao odrastao čovjek.

Pokušao sam joj objasniti, no iznenada je promijenila temu: U svakom slučaju, namijenila sam ti drugu, malo stariju ljepoticu i također djevicu. Otac za nju traži kuću, ali pregovorima možemo spustiti cijenu. Srce mi se sledilo. Ni govora, pobunio sam se prestrašen, želim istu, kao i do sada, bez galame, svađe, i ružnih uspomena. S druge strane se čula tek tišina, i konačno pomiren glas progovarajući kao za sebe: Dakle, čini se da je to ono što liječnici nazivaju staračkom demencijom.

Stigao sam u deset sati s vozačem koji je bio poznat po rijetkoj vrlini da ne postavlja pitanja. Donio sam prijenosni ventilator i sliku Orlanda Rivere, omiljenog Figurite, čekić i čavao da je objesim. Putem sam zastao kako bih kupio četkice i pastu za zube, mirisni sapun, kolonjsku vodu, pastile od metvice. Želio sam donijeti još neku lijepu vazru i buket žutih ruža koje bi se slagale s uzorkom na tapetama, ali sve je bilo zatvoreno pa sam morao posegnuti u nečiji vrt za stručkom tek procvalih astromelija.

Prema gazdaričinom naputku, došao sam stražnjom ulicom, iz smjera vodovoda, da me nitko ne vidi kako ulazim na dvorišna vrata. Vozač me upozorio: Oprez, vaša učenosti, u ovoj kući ubijaju. Odgovorio sam mu: Ako je zbog ljubavi, onda je nevažno. Dvorište je bilo u mraku, ali na prozorima se vidjela svjetlost, a iz šest soba dopirali su zvuči glazbe. U mojoj sobi, nešto glasnije, raspoznao sam Pedra Vargasa, američkog tenora, koji je pjevao bolero Miguela Matamorosa. Poželio sam umrijeti. Odgurnuo sam vrata i ugledao Delgadinu na krevetu, onakvu kakva je bila u mom sjećanju: gola u snu, u blaženom miru na strani svoga srca.

Prije no što sam legao, namjestio sam budilicu, oronuli ventilator zamijenio sam novim, te objesih sliku tako da je ona može vidjeti iz kreveta. Legao sam do nje i stao istraživati poznate predjele, pedalj po pedalj. To je bila ista djevojka koja je hodala po mojoj kući: iste ruke koje su me dodirom prepoznavale u tami, ista stopala bešumnih koraka koje sam pobrkao s mačjim, isti miris znoja s moje postelje, isti prst s napršnjakom. Nevjerojatno: dok sam je promatrao i dodirivao živu, činila mi se manje stvarnom no u mojim mislima.

Na onom zidu je slika, rekao sam joj. Naslikao ju je Figurita, čovjek kojeg smo izuzetno voljeli, najbolji bordelski plesač ikada, tako dobra srca da je i samom vragu bio drag. Naslikao ju je brodskim lakom na

spaljenom platnu nekog aviona koji se srušio na Sierra Nevadi na Santa Marti s kistovima koje je sam izradio od dlake vlastita psa. Žena koju je naslikao bila je redovnica koju je oteo iz samostana i s kojom se oženio. Ostavit ću je ovdje da bude prvo što ćeš ugledati nakon što se probudiš.

Nije promijenila položaj kad sam ugasio svjetlo, u jedan izjutra, a disanje joj je bilo jedva čujno tako da sam joj opipao bilo da se uvjerim da je živa. Krv je tekla njezinim venama poput pjesme, granajući se do najskrovitijih predjela njezinog tijela pa se pročišćena ljubavlju vraćala njezinom srcu.

Prije no što sam ujutro otišao, olovkom sam na papir precrtao linije s njena dlana i dao Divi Sahibf da mi ih pročita kako bih upoznao njenu dušu. Bilo je ovako: osoba koja uvijek kaže što misli. Stvorena za ručne radove. U kontaktu s nekim tko je umro i od koga očekuje pomoć, ali tu griješi: pomoć koju traži nadohvat je ruke. Nije bila u vezi, ali umrijet će stara i udana. Sad ima nekog tamnokosog muškarca ali on nije odabranik njena života. Mogla bi imati osmero djece, ali odlučit će se samo za troje. U trideset i petoj godini, bude li slušala srce a ne pamet, upravljat će znatnom količinom novca, a sa četrdeset primit će nasljedstvo. Puno će putovati. Vodi dvostruki život i prati je dvojaka sreća, a sama može znatno utjecati na vlastitu sudbinu. Sve će isprobati, iz znatiželje, ali pokajat će se ukoliko ne dopusti da je vodi srce.

Ponesen ljubavnim zanosom stao sam uklanjati tragove nevremena, koristeći prigodu da izvršim mnoge druge radove, godinama odgađane zbog besparice ili nemara. Presložio sam knjižnicu, poredavši knjige onim redom kojim sam ih čitao. Na koncu sam rastavio mehanički klavir, taj ostatak povijesti s više od stotinu klasičnih melodija, i kupio rabljeni gramofon, bolji od onog kojeg sam imao, sa kvalitetnim zvučnicima, koji su stvorili dojam veće prostranosti kuće. Time sam se doveo na prosjački štap, ali nagrada je ležala u čudesnoj činjenici da sam u toj dobi još uopće živ.

Kuća je uskrsla iz vlastita pepela a ja sam lebdio na krilima ljubavi takvim elanom i srećom kakvu nikada za dosadašnjeg života nisam upoznao. Zahvaljujući njoj, prvi sam se put suočio sa svojom pravom prirodom u svojoj devedesetoj godini. Uvidio sam da moje opsesivno nastojanje da svaka stvar bude na svome mjestu, svaki posao

izvršen na vrijeme, svaka riječ pogođenog stila, nije rezultat uravnoteženosti moga uma, već naprotiv, čitav sustav pretvaranja koji sam sam izmislio kako bih prikrio neuravnoteženost vlastite prirode. Shvatio sam da moja discipliniranost nije jedna od mojih vrlina, nego reakcija na moju nemarnost; da se pravim velikodušnim kako bih sakrio vlastitu škrtost, da sam oprezan jer sam u biti nepovjerljiv, da sam pomirljiv kako ne bih upao u zamku svojih neobuzdanih ljutnji, da se trudim uvijek biti točan da se ne otkrije koliko mi malo znači tuđe vrijeme. Konačno, shvatio sam da ljubav nije stanje duše, već horoskopski znak.

Postao sam drugačiji. Pokušao sam čitati klasičnu literaturu koja me nadahnjivala u mladosti, ali nisam je više mogao prožvakati. Zaneseno sam čitao romantična djela, kojih sam se grozio kad mi ih je majka čvrstom rukom pokušavala nametnuti, te kroz njih spoznao da nepobjediva snaga koja pokreće svijet nisu sretne ljubavi, već one koje nailaze na poteškoće. Kad mi je glazbeni ukus upao u krizu, uvidio sam da sam zaostao i star, pa sam srce otvorio usputnim užicima.

Pitam se kako sam mogao zapasti u tu neprestanu grozničavost koju sam sam izazivao i koje sam se bojao. Lebdio sam među putujućim oblacima i sam sa sobom razgovarao pred ogledalom u ispraznoj nadi da ću spoznati tko sam. Toliko sam bio izgubljen, da sam se tijekom neke studentske manifestacije, kojom prigodom su letjele boce i kamenje, jedva suzdržao da ne stanem na čelo povorke s transparentom u čast mojoj istini: Ludo sam zaljubljen.

Progonjen nesmiljenim sjećanjima na uspavanu Delgadinu, bez ikakve stvarne nakane izmijenio sam ton moje nedjeljne kolumne. Kako bilo, pisao sam ih za nju, u njima sam se smijao ili plakao zbog nje, i svakom riječju iz mene je istjecao život. Umjesto tradicionalno osobne kolumne, pisao sam ih u obliku ljubavnih pisama. Predložio sam redakciji da se tekstovi ne objavljuju u pretisku, već pisani mojim florentinskim krasopisom. Glavnom se uredniku, naravno, činilo da je riječ o još jednoj staračkoj ludosti, ali glavni direktor ga je obrlatio rečenicom koja još kola redakcijom:

- Varate se: Najveći su luđaci daleko ispred svog vremena.

Publika je reagirala trenutačno i entuzijastički, obasuvši nas pismima zaljubljenih čitatelja. Neka su se pisma čitala na radijskim

vijestima poput najvažnijih vijesti, umnožavala se ili kopirala, te se poput cigareta ilegalno prodavala na uglu ulice San Blas. Od početka je bilo jasno da su kolumne izraz moje potrebe da iskažem svoje osjećaje, uostalom navikao sam se biti iskren dok pišem, sada glasom devedesetogodišnjaka koji se nije naučio razmišljati poput starca. Intelektualni krugovi, kako to obično biva, bili su bogobojazni i podijeljeni, a našlo se čak i zlonamjernih grafologa koji su izmišljali kontroverze temeljene na sporadičnim analizama mog rukopisa. Upravo oni podijelili su mišljenja, potakli polemiku i u modu uveli nostalgiju.

Na kraju godine dogovorio sam se s Rosom Cabarcas da u sobi mogu postaviti električni ventilator, gramofon i sve što bi olakšalo boravak. Dolazio bih oko deset, uvijek s nečim novim za nju, ili za obostrano zadovoljstvo, te bih nekoliko minuta posvetio raspoređivanju skrivene opreme kako bih obogatio scenografiju naših noći. Prije odlaska, uvijek prije pet, sve bih ponovno pomno zaključao. Soba je tada ostajala ogoljena kao utočište tužnim ljubavima prolaznih mušterija. Jednog sam jutra čuo da je Marcos Perez, najslušaniji radijski glas, odlučio čitati moju nedjeljnu kolumnu u svojim vijestima ponedjeljkom. Jedva savladavši uzdrhtalost, progovorio sam zatečeno: Znaš, Delgadina, slava je debela gospa koja ne spava s tobom, ali kad se probudiš uvijek je zatičeš kako te pomno promatra stojeći tik do kreveta.

Jednog dana u to vrijeme ostao sam na doručku s Rosom Cabarcas, koja mi je svakim danom sve bolje izgledala, usprkos strogoj crnini i crnoj kapici koja joj je sezala sve do obrva. Njeni su doručci bili na glasu kao izvrsni, začinjala bi ih paprom da bi me rasplakala. Prvi put kad me palucnulo u ustima rekao sam joj kroz suze: Noćas mi neće trebati pun mjesec da bi me žarilo. Ajde, ne žali se, rekla je. Neka te žari, znači da si još živ, Bogu hvala.

Iznenadila se kad sam spomenuo Delgadinu. Ne zove se tako, rekla je, zove se... Nemoj mi reći, prekinuo sam je, za mene je Delgadina. Slegnula je ramenima: No dobro, na kraju krajeva, tvoja je, ali to me ime asocira na kakav diuretik. Ispričao sam joj o rečenici o vragu koju je djevojka napisala na ogledalu. Ona to nije mogla napisati, rekla je Rosa, jer ne zna ni čitati ni pisati. Pa tko onda? Slegnula je ramenima: Možda netko tko je umro u toj sobi.

Koristio sam takve prigode da se malo rasonodim uz Rosu Cabarcas, tražeći male ustupke za dobrobit Delgadine. Pristajala je bez razmišljanja, zaigrana poput školarke. Smiješno!, rekla je. Osjećam kao da je želiš isprositi od mene. Kad već to spominjem, dosjetila se, zašto se ne bi oženio njome? Skamenio sam se. Ozbiljno, ustrajala je, tako ćeš jeftinije proći. U svakom slučaju, problem tvoje dobi jest u tome jesi li još čemu ili nisi, ali već si mi rekao da te to ne muči. Nisam joj ostao dužan: Čovjek u seksu nalazi utjehu kad mu se ne posreći u ljubavi.

Prasnula je u smijeh: Ti, mudrice moja, oduvijek sam znala da si pravi muškarac, da si to oduvijek bio, i drago mi je da si i dalje takav, dok tvoji neprijatelji polažu oružje. S razlogom se toliko govori o tebi. Jesi li slušao Marcosa Pereza? Svi ga slušaju, rekao sam ne bih li izbjegao tu temu. Ali ona je nastavila: Čak je i profesor Camacho y Cano, u emisiji O svemu pomalo, jučer rekao da svijet više nije kakav je bio jer nije ostalo mnogo ljudi poput tebe.

Tog sam vikenda zatekao Delgadinu kako kašlje u groznici. Probudio sam Rosu Cabarcas zamolivši je kakav domaći lijek pa mi je donijela u sobu kovčežić s prvom pomoći. Dva dana kasnije Delgadina je i dalje bila iznemogla pa se nije mogla vratiti svom svakodnevnom prišivanju dugmadi. Liječnik joj je prepisao kućnu njegu zbog gripe koja će proći za tjedan dana, ali se zabrinuo nad njezinom pothranjenosti. Nisam je viđao i osjećao sam kako mi nedostaje pa sam iskoristio to vrijeme kako bih uredio sobu dok je nema.

Donio sam i crtež Cecilije Porras za knjigu priča Alvara Cepede, Svi smo bili u iščekivanju. I šest svezaka Jean-Christophea Romaina Rollanda, kako bih ispunio vrijeme svojih bdjenja. Pa kad se Delgadina mogla vratiti u sobu, zatekla ju je spremnu za trenutke smirene sreće: zrak je bio pročišćen aromatičnim mirisom sredstva protiv insekata, zidovi ružičaste boje, svjetiljke u istoj boji, svježe cvijeće u vazama, moje omiljene knjige, vrijedne majčine slike obješene na drukčiji način, po današnjoj modi. Stari radio zamjenio sam kratkovalnim, podešenim na stanicu s klasičnom glazbom kako bi Delgadina naučila spavati uz Mozartove kvartete, ali sam ga jedne noći našao podešenog na stanicu specijaliziranu za suvremeni bolero. To je bilo po njenom ukusu, i prihvatio sam to bez zadržke jer

sam i sam u svojim najboljim danima svim srcem prigrlio bolero. Prije no što sam sljedećeg dana otišao kući, na ogledalu sam ružem za usne napisao: Mala moja, sami smo na svijetu.

U to sam doba stekao čudesan dojam da je počela prerano odrastati. Spomenuo sam to Rosi Cabarcas, ali njoj se to učinilo sasvim prirodnim. Petog prosinca navršit će petnaest godina, rekla mi je. Pravi Strijelac. Zabrinulo me što je toliko stvarna da joj predstoji rođendan. Sto bih joj mogao pokloniti? Bicikl, rekla je Rosa Cabarcas. Mora dva puta dnevno prijeći cijeli grad kad ide prišivati dugmad. Pokazala mi je u spremištu bicikl kojim se koristila i stvarno mi se učinio starudijom nedostojnom voljene žene. Ipak, dirnuo me taj prizor jer bio je opipljivi dokaz da Delgadina postoji u stvarnom životu.

Dok sam kupovao najbolji bicikl, nisam odolio iskušenju da ga isprobam, pa sam napravio nekoliko krugova po prostoru prodavaonice. Prodavaču koji se raspitivao za moje godine, odgovorio sam starački koketno: Navršit ću devedeset i jednu. Odgovorio je upravo onako kako sam želio: Izgledate deset godina mladi. Ni sam nisam shvaćao kako sam sačuvao vještinu iz školskih dana, ali sam beskrajno uživao. Zapjevao sam. Prvo onako za sebe, tiho, a onda na sav glas, uznositošću velikog Carusa, nasred šarolikih dućana i sulude gužve gradske tržnice. Ljudi su me promatrali sa zanimanjem, dobacivali mi, dovikivali neka se prijavim na utrku u invalidskim kolicima. Rukom sam im odmahivao poput sretna moreplovca, ne prestajući pjevati. Tog sam tjedna, u čast prosincu, napisao još jednu smjelu kolumnu: Kako s devedeset biti sretan na biciklu.

One noći kad je Delgadini bio rođendan, otpjevao sam joj cijelu pjesmu, i ljubio je po cijelom tijelu sve dok nisam ostao bez daha: leđnu kralježnicu, kralježak po kralježak, sve do opuštenih polutki stražnjice, bok na kojem je običavala spavati, onaj na strani njena neumorna srca. Kako sam je ljubio, tako joj se tijelo sve više zagrijavalo, isparavajući neke opojne mirise. Odgovarala mi je vibracijama različitim za svaki pedalj njene kože, i kod svakog sam otkrio različit stupanj topline, samo njemu svojstven okus, drukčiji uzdah, dok je ona sama iznutra odzvanjala izlomljenim tonovima, a njene bradavice su se rascvale netaknute. Pred zoru sam zamalo

utonuo u san kad začuh nešto poput žamora mnoštva uz more i paniku stabala koji su mi stegnuli dušu. Otišao sam u kupaonicu i napisao na ogledalu: Najdraža Delgadina, zapuhali su božićni vjetrovi.

Jedna od mojih najdražih uspomena je sjećanje na oluju koju sam predosjetio jednog jutra poput ovoga, izlazeći iz škole. Što se to događa? Učiteljica mi je odgovorila začuđeno: Ali, mali, pa zar ne vidiš da je to vjetar? Osamdeset godina kasnije ponovno sam ga osjetio kad sam se probudio u Delgadininu krevetu, i bio je prosinac koji se nepogrešivo vraća sa svojim bistrim nebom, pješčanim olujama, uličnim kovitlacem koji odnosi krovove kuća i zadiže suknje školarkama. Grad bi tada proželi sablasni odjeci. Za vjetrovitih noći mogli su se i u višim gradskim predjelima čuti povici s tržnice, kao da se nalazi iza ugla. Nije stoga bilo čudno da nam nalet prosinačkog vjetra pomogne da po glasovima prepoznamo prijatelje raštrkane po udaljenim bordelima.

Vjetrovi su donijeli i lošu vijest: Delgadina neće moći provesti Božić sa mnom, već sa svojom obitelji. Ako postoji nešto što mrzim, onda su to obvezatne svetkovine za kojih ljudi plaču od sreće, vatrometi, glupave božićne pjesmice, vjenčići od krepa koji nemaju nikakve veze s djetetom koje se rodilo prije dvije tisuće petsto godina u skromnoj štalici. Ipak, kad je pala noć, nisam se mogao oduprijeti nostalgiji pa sam i bez nje otišao u sobu. Dobro sam spavao, a probudio sam se uz plišanog medvjedića, koji poput polarnih medvjeda hoda na dvije noge, s porukom: Ružnome tati. Rosa Cabarcas mi je rekla da Delgadina uči čitati na mojim lekcijama napisanim na ogledalu, a njen mi se lijep rukopis činio dostojnim divljenja. No ona sama me razočarala još gorom viješću da je medvjedić zapravo njezin dar, tako da sam na Staru godinu ostao kod kuće, u krevetu već od osam sati, zaspavši bez gorčine. Bio sam sretan, jer kad je otkucala ponoć, usred silovite zvonjave crkvenih zvona, tvorničkih i vatrogasnih sirena, tužaljki brodova, petardi, raketa, osjetio sam kako je Delgadina ušla na vršcima prstiju, legla pored mene i poljubila me. Toliko stvarna da mi je na usnama ostao njen okus po metvici.

04.

POČETKOM nove godine počeli smo se bolje upoznavati kao da živimo zajedno i na javi, jer sam otkrio prigušenu boju glasa koju je čula ne budeći se, pa bi mi odgovarala spontanom govorom tijela. Njena su se raspoloženja vidjela u načinu spavanja. Od iscrpljenosti i otpora s početka, sad je stala poprimati unutrašnju mirnoću koja je proljepšala njeno lice i obogatila joj snove. Pričao sam joj o svom životu, čitao joj na uho bilješke za moju nedjeljnu kolumnu u kojima je, mada se nije spominjala, bila ona i samo ona.

Po prilici u to vrijeme na jastuku sam joj ostavio smaragdne naušnice koje su pripadale mojoj majci. Na sljedećem ih je sastanku nosila, ali joj nisu pristajale. Onda sam joj donio druge koje će bolje odgovarati boji njene kože. Objasnio sam joj: Prve koje sam ti donio nisu najbolje pristajale tvom tipu i frizuri. Ove će ti bolje stajati. Sljedeća dva puta nije nosila nijedne, ali treći put je stavila one koje sam joj predložio. Tako sam počeo shvaćati da ne slijedi moje naputke, već čeka priliku da mi ugodu. Tih sam se dana toliko bio navikao na takav stil zajedničkog življenja, da sam prestao spavati gol i stao oblačiti svilene pidžame koje odavno nisam koristio jer ih nisam imao zbog koga skidati.

Počeo sam joj čitati Malog princa Saint-Exuperyja, francuskog autora kojem se cijeli svijet divi više no sami Francuzi. Bilo je to prvo štivo koje ju je zabavilo iako je spavala, tako da sam morao doći dva dana uzastopce kako bih dovršio čitanje. Nastavili smo s Perraultovim Bajkama, biblijskim pričama, Tisuću i jednom noći, u pročišćenoj verziji za djecu, i na temelju razlika među njima uvidio sam da njezin san postiže različite stupnjeve čvrstoće, ovisno o njenom zanima-, nju za pojedino štivo. Kad bih osjetio da je dosegla dno, gasio bih svjetlo i zaspao grleći je sve do zore.

Osjećao sam se tako sretnim da bih joj ljubio trepavice, sasvim nježno, i onda se jedne noći dogodilo, poput iznenadne svjetlosti na nebu: prvi put se nasmiješila. Nešto kasnije, bez ikakva je razloga promijenila položaj okrenuvši mi leđa, i ozlovoljeno rekla: Puževe je rasplakala Isabel. Oduševljen evokacijom jednog od pročitanih dijaloga, upitao sam je istim tonom: A čiji su bili? Nije odgovorila. Glas joj je poprimio neku sirovu notu, kao da nije pripadao njoj, već

nekoj stranoj osobi koju je nosila u sebi. Tog je trena za mene nestala i posljednja sjena sumnje: draža mi je dok spava.

Moj jedini problem bio je mačak. Povučeni i bez teka, dva je dana čučao u svom kutu ne dižući glavu, da bi me poput ranjene zvijeri izgrebao kad sam ga pokušao staviti u njegovu košaru od pruća da ga Damiana odvede veterinaru. Na jedvite ga je jade savladala i usplahirenog odnijela u pletenoj torbi.. Ubrzo me nazvala iz prihvatilišta kako bi me obavijestila da nema drugog izlaza nego uspavati ga, pa trebaju moj pristanak. Ali zašto? Jer je već jako star, rekla je Damiana. Srdito sam pomislio da bi onda i mene mogli živog ispeći u spalionici za mačke. Osjetio sam se rastrgan između dvije vatre: nisam naučio voljeti mačka, ali nisam ni imao srca narediti da ga ubiju samo zato što je star. Gdje to piše u priručniku?

Taj me događaj do te mjere pogodio da sam za nedjelju napisao kolumnu pod naslovom koji sam ukrao od Nerude: Je li mačak najmanji tigar na izložbi? Kolumna je pokrenula nove polemike koje su i opet podijelile čitatelje na one za i one protiv mačaka. Nakon pet dana prevladalo je mišljenje da bi se moglo smatrati opravdanim žrtvovati mačka u korist ljudskog zdravlja, ali ne i zbog njegove starosti.

Otkako mi je umrla majka, u snovima me proganjao osjećaj da me netko dodiruje dok spavam. Jedne sam je noći osjetio, ali njen mi je glas vratio spokojnost: *Figlio mio poveretto*. Isto se ponovilo jednog jutra u Delgadininu krevetu, pa sam se protegnuo od užitka vjerujući da me ona dotakla. Ali nije: u mraku sobe stajala je Rosa Cabarcas. Odjeni se i pođi sa mnom, rekla mi je, imam ozbiljan problem.

Uistinu, bilo je ozbiljnije no što sam mogao i zamisliti. Jednog od uvaženih klijenata izboli su nožem u prvoj sobi trijema. Ubojica je pobjegao. Mrtvo tijelo, ogromno, golo, ali s cipelama na nogama, bilo je blijedo poput kuhane piletine na krevetu natopljenom krvlju. Odmah sam ga prepoznao: bio je to J.M.B., poznati bankar, čuven po svojoj plemenitosti, srdačnosti i dobrim odijelima, a ponajviše po privrženosti obitelji. Na vratu je imao dvije ljubičaste rane poput usana i posjekotinu na truhu koja nije prestajala krvariti. Još nije nastupila ukočenost tijela. Više od njegovih rana dojmilo me se što je na svom udu, omlohavjelom smrću, imao prezervativ koji, kako se činilo, nije bio korišten.

Rosa Cabarcas nije znala s kim je bio jer i on je koristio povlasticu ulaska kroz stražnja vrata. Nije se mogla otkloniti mogućnost da je bio s muškarcem. Jedino što je vlasnica od mene očekivala bilo je da joj pomognem odjenuti truplo. Djelovala je toliko samouvjereno da me zabrinula pomisao kako je smrt za nju prava sitnica. Nema ništa teže nego odjenuti mrtvaca, rekao sam joj. Ja sam ih se naodijevala, odgovorila je. Lako je ako mi ga netko pridržava. Pojasnio sam joj: A što misliš, tko će nasjesti na tijelo izbodeno nožem u besprijekornom odijelu engleskoga kroja?

Prestrašio sam se za Delgadinu. Najbolje će biti da je odvedeš, rekla mi je Rosa Cabarcas. Prvo mrtvaca, rekao sam joj sleđena daha. Primijetivši to, nije mogla prikriti svoju nevjericu: Pa ti se sav treseš! Zabrinut sam za nju, rekoh, mada je to tek djelomično bilo istina. Reci joj neka ode prije no što netko dođe. Hoću, odgovorila je, ali tebi kao novinaru ništa se neće dogoditi. Kao ni tebi, odvratio sam s dozom predbacivanja. Jedini si zapovjednik na ovome brodu.

Premda čuven po svojoj miroljubivosti i uvriježenoj sigurnosti, grad bi jednom godišnje zadesila nesreća po jednog strašnog i skandaloznog ubojstva. Ovo nije bilo takvo. U službenoj obavijesti, uz krupne naslove i pojedinosti o smrti, rečeno je da je mladi bankar napadnut i ubijen iz neutvrđenih razloga na cesti za Pradomar. Nije imao neprijatelja. Vladino je priopćenje kao moguće ubojice navodilo izbjeglice iz unutrašnjosti zemlje, kod kojih je zabilježen val opće delinkvencije, suprotan građanskoj uljuđenosti stanovništva. U prvih nekoliko sati privedeno je više od pedeset osoba.

Pohitao sam, zgrožen, do urednika gradskih vijesti, tipičnog predstavnika novinara iz dvadesetih godina, sa zelenim prozirnim obodom na kapi i elastičnim podvezicama na rukavima, koji je navodno bio upućen u pojedinosti događaja. Znao je, međutim, tek poneku činjenicu vezanu uz zločin, a ja sam mu ih nadopunio u onolikoj mjeri koliko sam smatrao razboritim. Tako smo četveroručno ispisali pet listova za osam stupaca naslovnice pripisane vječnoj utvari izvora informacija kojoj dugujemo sve zasluge. No, Grozni čovjek u devet - cenzor - nije se ustručavao nametnuti službenu verziju prema kojoj se radilo o napadu razbojnika. Ja sam isprao savjest nezadovoljnim mrgođenjem na najciničnijem i najposjećenijem pogrebu stoljeća.

Vrativši se uvečer kući, nazvao sam Rosu Cabarcas da provjerim što je s Delgadinom, ali cijela četiri dana nije odgovarala na pozive. Petog sam dana stisnuo zube i zaputio se njenoj kući. Vrata su bila zapečaćena, ali pečat nije bio policijski već od sanitarne inspekcije. Nitko u susjedstvu ništa mi nije znao reći. Bez ikakva traga o Delgadini, bacio sam se u nemilosrdnu, povremeno čak smiješnu, potragu koja mi je oduzimala dah. Cijele sam dane, s klupica prašnjavog parka, u kojem su se djeca igrala verući se po oštećenom spomeniku Simonu Bolívaru, pogledom pratio mlade djevojke na biciklima. Prolazile su, mahnito vrteći pedale: lijepe, nadohvat ruke, spremne uletjeti u zamku. Kad sam izgubio strpljenje, potražio sam utočište u miru koji mi je donosilo slušanje bolera. Djelovalo je poput opojna napitka: nalazio sam je u svakoj riječi. Oduvijek mi je za pisanje trebala tišina jer moj je mozak bio skloniji glazbi nego pisanju. Sad je bilo obrnuto: mogao sam pisati tek uz pratnju bolera. Moj je život bio ispunjen njome. Tekstovi koje sam napisao u ta dva tjedna bili su tipični obrasci ljubavnih pisama. Glavni urednik, ne odveć oduševljen količinom pristiglih odgovora, zamolio me da utišam ljubavni žar dok ne smislimo kako utješiti svekoliko zaljubljeno čitateljstvo.

Nemir je poremetio ustaljen raspored mojih dana. Budio sam se u pet, ali bih ostajao u polumraku sobe zamišljajući kako Delgadina u svom nestvarnom životu budi svoju braću, odijeva ih za školu, priprema im doručak, ukoliko ga uopće ima, te biciklom prelazi grad odlazeći na mukotrpno prišivanje dugmadi. Pitao sam se u čudu: O čemu li žena razmišlja dok prišiva dugmad? Misli li na mene? Traži li i ona Rosu Cabarcas ne bi li pronašla mene? Cijeli tjedan nisam skinuo radno odijelo, ni po danu, ni po noći, nisam se brijao niti prao zube, jer me ljubav prilično kasno poučila da se uređujemo za nekoga, da se odijevamo i dotjerujemo za nekoga, a ja nikada nisam imao za koga to činiti. Damiana je pomislila da sam bolestan kad me u deset izjutra zatekla u mreži. Pratio sam je pogledom zamućenim požudom, te sam joj predložio da se povaljamo goli. Prezirno mi je odgovorila:

- Jeste li se zapitali što ćete učiniti ako pristanem?

Tada sam uvidio do koje mjere me uništila patnja. Nisam izlazio iz kuće, ne želeći se udaljavati od telefona. Pisao sam ne isključujući

telefon, a na prvi zvuk zvona dojurio bih nadajući se da bi to mogla biti Rosa Cabarcas. Neprestano sam prekidao što god da sam radio kako bih je nazivao, uporno ustrajući danima, da bih na kraju zaključio da taj telefon nema srca.

Vrativši se kući jednog kišnog popodneva, zatekao sam prokislog mačka na stepeništu ulaznih vrata. Bio je prljav i jadan, i toliko skrušen da mi se smilio. Priručnik me poučio da je bolestan pa sam slijedio naputke za oporavak. Odjednom, za lagana drijemeža, palo mi je na pamet da bi me mogao odvesti do Delgadinine kuće. U torbi sam ga donio do kuće Rose Cabarcas, čija su vrata sveudilj bila zapečaćena i koja nije odavala da bi netko u njoj živio, gdje se mačak tako silovito uskoprcao da je uspio pobjeći, preskočiti vrtnu ogradu i izgubiti se među drvećem. Zalupao sam šakom po vratima i začuo vojnički odrješit glas koji je upitao ne otvarajući: Tko ide? Prijatelj, uzvratih istom mjerom. Tražim gazdaricu. Nema gazdarice, odvratil glas. Otvorite mi barem da uzmem mačka, ustrajao sam. Nema mačka, odgovorio je. Tad upitah: - Tko ste vi?

- Nitko - odgovori glas.

Oduvijek sam smatrao da je umiranje od ljubavi tek pjesnička figura. Te sam večeri, vrativši se kući i opet bez mačka i bez nje, uvidio ne samo da je moguće, već da upravo ja, star i bez ikoga svoga, naprosto umirem od ljubavi. No, istovremeno sam spoznao da stoji i ona oprečna istina: ni za što na svijetu ne bih mijenjao čari svoje patnje. Više od petnaest godina posvetio sam pokušajima prevođenja Leopardijevih pjesama, ali tek sam ih večeras u potpunosti shvatio: Jao meni, ako je ljubav, koliko boli.

Kad sam se pojavio u redakciji u neslužbenom odijelu i neobrijan, potakao sam određene sumnje u moje mentalno stanje. Preuređen prostor, sa zasebnim ostakljenim uredima i stropnim svjetlom, izgledao je poput rodilišta. Bešuman i ugodan sistem hlađenja navodio vas je da govorite šaptom i da hodate na vršcima prstiju. U predvorju su poput umrlih potkraljeva visjeli portreti u ulju trojice doživotnih direktora, i fotografije uglednih posjetitelja. U dnu velike glavne dvorane nalazila se ogromna fotografija današnje redakcije snimljena na moj rođendan. Nisam se mogao oteti porivu da je u mislima usporedim s onom kad sam imao tridesetak godina, i još sam jednom s užasom ustanovio da se na slikama više i gore stari

nego u stvarnosti. Tajnica koja me poljubila za rođendan, sad me upitala jesam li bolestan. Bio sam sretan da joj mogu priznati istinu u koju neće povjerovati: Bolestan od ljubavi. Rekla je: Šteta što tome nisam uzrok ja! Nisam joj ostao dužan: Ne budite tako sigurni.

Urednik gradskih vijesti izašao je iz svog ureda dovikujući da su u gradsku bolnicu dopremljena beživotna tijela dviju nepoznatih djevojaka. Upitao sam ga preplašen: Koje dobi? Mlade su, rekao je. Možda izbjeglice iz unutrašnjosti koje progoni režim. Odahnuo sam s olakšanjem. Iznenada će nas samo zapljusnuti val krvi, rekoh. Urednik gradskih vijesti iz daljine doviknu:

- Ne krvi, učitelju, već govana.

Još gore mi se dogodilo nekoliko dana kasnije, kad je neka djevojka s košarom identičnom onoj mojeg mačka projurila ispred knjižare Mundo. Krenuo sam za njom, probijajući se laktovima kroz gomilu ljudi u vrelini podneva. Bila je vrlo lijepa, dugim koracima lako je pronalazila put kroz mnoštvo, pa sam se pomučio da je slijedim. Konačno sam je sustigao i zagledao joj se u lice. Rukom me odmakla u stranu ne zaustavivši se, niti se ispričavši. Nije bila ona za koju sam je držao, ali njena me oholost jednako zaboljela. Uto sam shvatio da ne bih mogao prepoznati Delgadinu, budnu i odjevenu, niti bi ona mogla znati tko sam ja, kad me nikad nije vidjela. Sljedeća sam tri dana kao lud pleo plave i ružičaste šlapice za novorođenčad, nastojeći da ne slušam, ne pjevam i ne sjećam se pjesama koje su me podsjećale na nju.

Činjenica je da sam duboko patio, i postajao svjestan starenja uvidjevši kako sam slab kad je ljubav u pitanju. Još dramatičnije iskušenje uslijedilo je kad je gradski autobus srušio djevojku s bicikla u samom središtu grada. Pošto su je odvela kola hitne pomoći, razmjeri tragedije procjenjivali su se prema jednom stanju u kojem se nalazio njen bicikl, odbačen u lokvi svježe krvi. Mene se nije toliko dojmilo stanje bicikla, koliko marka, model i boja. Bio je upravo onakav kakvog sam bio poklonio Delgadini.

Očevici nesreće potvrdili su da je ozlijeđena djevojka bila vrlo mlada, visoka i vitka, kratke kovrčave kose. Slomljen, ušao sam u prvi taksi koji je naišao, i zatražio da me odveze do bolnice Sestara milosrdnica, stare zgrade oker zidova, koja je izgledala poput tamnice nasukane na pješčanom sprudu. Trebalo mi je pola sata da

uđem i još pola sata da prođem mirisnim dvorištem s vočkama, gdje se ispred mene stvorila neka jadna žena:

- Ja sam ona koju ne tražiš.

Tek sam se tada prisjetio da tu slobodno žive bezopasni štićenici gradske ludnice. Upravi bolnice morao sam se prijaviti kao novinar kako bi me bolničar odveo do odjela hitne pomoći. U prijamnoj knjizi upisano je: Rosalba Rios, sedamnaest godina, podaci o zaposlenju nepoznati. Dijagnoza: potres mozga. Prognoza: neizvjesno. Upitao sam šefa odjela mogu li je vidjeti, istovremeno priželjkujući da će me odbiti, međutim oduševljeno su pristali s nadom da bih mogao napisati nešto o stanju propadanja u kojem se bolnica nalazi.

Prošli smo kroz prenapučenu prostoriju u kojoj se osjećao jak miris fenolne kiseline, a bolesnici su skvrčeni ležali na krevetima. U dnu, u zasebnoj sobi, na metalnom krevetiću, ležala je ona koju smo tražili. Glava joj je bila u povojima, lice neprepoznatljivo, natečeno i u modricama, ali bio mi je dovoljan pogled na njene noge da se uvjerim da to nije ona. Tek sam se tada zapitao: Što bih učinio da je bila ona?

Još uvijek zapleten u skute sumraka, odlučio sam sljedećeg dana otići u tvornicu košulja za koju mi je Rosa Cabarcas jednom spomenula da mala u njoj radi, vlasniku sam rekao neka nam pokaže postrojenje kao primjer za kontinentalni projekt Ujedinjenih Naroda. Vrata svog kraljevstva, za koje je vjerovao da je po svemu jedinstveno, otvorio nam je debeo i mučaljiv Libanonac.

Tristo beznadnih djevojaka u bijelim košuljama prizivalo je dugmad u velikoj osvjetljenoj prostoriji. Primijetivši nas, ustale su kao u školi i promatrale nas iskosa dok je upravitelj veličao njihov doprinos drevnoj umjetnosti prišivanja dugmadi. Pomno sam proučavao lica djevojaka, strepeći da bih mogao pronaći Delgadinu odjevenu i budnu. No, zbilom se da je jedna među njima prepoznala mene, bojažljiva pogleda puna nedužnog obožavanja:

- Recite, gospodine, ne pišete li vi ljubavna pisma za novine?

Nisam mogao ni zamisliti da bi me jedna uspavana djevojka mogla toliko srozati. Iz tvornice sam pobjegao glavom bez obzira, ne razmišljajući više nije li koja od ovih djevoja iz Čistilišta uistinu ona koju sam tražio. Po izlasku, jedino sam još osjećao želju da se rasplačem.

Rosa Cabarcas nazvala je za mjesec dana s nevjerojatnom isprikom: nakon ubojstva bankara, priuštila si je zaslužen odmor u Cartageni de Indias. Nisam joj povjerovao, naravno, ali sam joj rekao da mi je drago zbog nje i pustio sam je da raspreda svoje izmišljotine prije no što sam izrekao pitanje koje mi je razdiralo srce:

- A ona?

Rosa Cabarcas dugo ništa nije rekla. Tu je, konačno je rekla, odsutnim glasom: Valja malo pričekati. Koliko? Ne znam, javit ću ti. Osjetio sam da će prekinuti pa sam je zadržao: Pričekaj, reci mi bar nešto. Nemam ti što reći, rekla je, i zaključila: Budi oprezan, mogao bi naštetiti sebi, a njoj pogotovo. Nisam bio raspoložen za takva prenemaganja. Stao sam je preklinjati da mi barem nešto kaže. Na kraju krajeva, u istom smo sosu. Nije popustila. Smiri se, rekla mi je, mala je dobro i čeka da je nazovem, ali u ovom se času ništa ne može napraviti, niti ću išta više reći. Zbogom.

Ostao sam sa slušalicom u ruci, ne znajući što dalje, jer sam je dovoljno dobro poznavao da bih znao da ništa neću postići silom. U rano poslijepodne nakratko sam navratio do njene kuće, više se uzdajući u slučajnost nego u zdrav razum, ali vrata su i dalje bila zapečaćena. Pomislio sam da mi je Rosa Cabarcas telefonirala s nekog drugog mjesta, možda iz drugog grada, a sama ta misao ispunila me nelagodnim predosjećajem. Ipak, u šest sati, kad sam se najmanje nadao, telefonski mi je uputila uobičajene riječi:

- Evo, sad može.

U deset navečer, ustreptao i grizući se za usne da ne zasuzim, dobro sam se opremio švicarskim čokoladama, bademima i karamelama, s košarom žarko crvenih ruža, kojima ću prekriti postelju. Vrata su bila pritvorena, svjetla upaljena a s radija je potihopirala Prva Brahmsova sonata za violinu i klavir. Delgadina je ležala na krevetu, blistava i drugačija, pa sam je jedva prepoznao.

Odrasla je, ali to se nije vidjelo po njenom stasu, već po zrelosti koja ju je učinila dvije do tri godine starijom, i razgolićenijom nego ikada prije. Njene istaknute jagodice, koža opaljena žarkim morskim suncem, nježne usne i kratka kovrčava kosa, davali su njenom licu hermafroditiski sjaj Praksitelova Apolona. Ali, zabune nije moglo biti jer su joj grudi porasle toliko da mi nisu stale u dlan, bokovi su joj se zaoblili, a kosti postale čvršće i skladnije. Oduševio me taj uspjeh

prirode, ali su me rastužili umjetni detalji: umjetne trepavice, nalakirani nokti na rukama i nogama, i prejak parfem koji nije imao nikakve veze s ljubavlju. Ali ono što me izbacilo iz takta bilo je pravo malo bogatstvo koje je imala na sebi: zlatne naušnice sa smaragdnom grozdovima, ogrlica od pravih bisera, zlatna narukvica koja se prelijevala dijamantnim odbijescima, i na svakom prstu po jedan prsten s dragim kamenom. Na stolici je bilo njeno odijelo radnice iz noćne smjene s pletivom i vezom i cipele ravnih potpetica. U meni je prokuhalo:

- Kurvo! - kriknuo sam.

Jer sam je vrag u meni poticao strašnu misao. Po prilici ovakvu: one noći kad je počinjen zločin, Rosa Cabarcas nije imala ni vremena ni živaca obavijestiti djevojku, pa je policija zatekla maloljetnicu u sobi, samu i bez alibija. Nema ravnog Rosi Cabarcas u situaciji poput ove: prodala je djevočinu nevinost jednom od svojih redovitih mušterija, nekom glavešini, kako bi nju izvukli čistu iz priče o zločinu. Prvo je, naravno, valjalo nestati dok se skandal ne stiša. Divota! Medeni mjesec za troje, njih dvoje u postelji, a Rosa Cabarcas na raskošnoj terasi uživa u svojoj sretnoj nekažnjivosti. Zaslijepljen nepromišljenom srdžbom, stao sam o zid bacati sve što mi se našlo pod rukom: svjetiljke, radio, ventilator, ogledala, vrčeve, čaše. Činio sam to bez žurbe, ali neumorno, uz zaglušujući prasak i s metodičkim zanosom koji mi je spasio život. Djevojka je na prvi prasak poskočila, ali me nije pogledala već se šćućurila okrenuvši mi leđa, i tako je ostala podrhtavajući povremeno, sve dok nije prestalo treskanje. Kokoši u dvorištu i jutarnji lavež pasa još su povećali sablazan. U slijepom ludilu srdžbe palo mi je na pamet da zapalim kuću, kad se na vratima pojavio beščutni lik Rose Cabarcas u spavaćici. Ništa nije rekla. Pogledom je obuhvatila razmjere nepogode i ugledala djevojku sklupčanu poput puža, glave zaronjene u dlanove: prestravljenu, ali neozlijeđenu.

- Bože dragi! - uzviknula je Rosa Cabarcas - Što bih dala za takvu ljubav!

Odmjerila me od glave do pete pogledom punim samilosti, i naredila mi: Idemo. Pošao sam za njom do radnje, u tišini mi je natočila čašu vode, pokazala da joj sjednem nasuprot, i natjerala me

da progovorim. Ajde, rekla je, ponašaj se kao da si odrastao i reci mi što se događa.

Ispričao sam joj kako sam je razotkrio. Rosa Cabarcas slušala me nijemo, bez čuđenja, i na kraju se činila zadovoljnom. Savršeno, rekla je. Uvijek sam govorila da ljubomora zna više i od same istine. Tada mi je bez zadržke ispričala kako je bilo. Istina, rekla je, u svojoj izbezumljenosti u noći zločina, potpuno je zaboravila na djevojku koja je spavala u sobi. Jedna od njenih mušterija, još k tome i odvjetnik umrloga, uredio je stvar mitom i vezama koje je potegao na sve strane, te pozvao Rosu Cabarcas u ljetovalište u Cartagenu de Indias, dok se skandal ne stiša. Vjeruj mi, rekla mi je Rosa Cabarcas, cijelo to vrijeme ni trenutka nisam prestala misliti na tebe i na malu. Vratila sam se prekjučer i prvo nazvala tebe, ali nitko se nije javio. Mala je, međutim, odmah došla, u tako jadnom stanju da sam je za tebe okupala, odjenula i poslala da je urede kao kraljicu. Vidio si rezultat: savršena je. Skupocjena odjeća? To su stvari koje posuđujem svojim djevojkama kad idu na ples s mušterijama. Nakit? Moj, rekla je: Dovoljno je dodirnuti ga pa da se uvjeriš da su dijamanti od stakla a prstenje od lima. I nemoj više zanovijetati, zaključila je: No, probudi je, ispričaj se, i pobrini se za nju već jednom. Nitko ne zaslužuje više sreće no vas dvoje.

Uložio sam nadljudski napor ne bih li joj povjerovao, ali ljubav je bila jača od razuma. Kurve!, rekoh, mučen živom vatrom koja mi je palila utrobu. To ste!, viknuh: Obične kurve! Ne želim više čuti ni za tebe, niti za ikakvu drugu žensku, a za nju ponajmanje. S vrata sam joj dobacio posljednje zbogom, zauvijek. Rosa Cabarcas u to nije sumnjala.

- Zbogom - rekla mi je s tugaljivom grimasom, te se vratila svojoj svakodnevicu - U svakom slučaju, poslat ću ti račun za krš i lom koji si načinio u sobi.

05.

ČITAJUĆI Ožujске ide naišao sam na zastrašujuću rečenicu koju autor pripisuje Juliju Cezaru: Nemoguće je ne postati onakvim kakvim te drugi smatraju. Nisam uspio potvrditi njeno ishodište u samom djelu Julija Cezara, ni u djelima njegovih biografa, od Svetonija do Carcopina, ali vrijedilo je saznati. Njen fatalizam, kojim sam se za života vodio, u mjesecima koji su uslijedili dao mi je odlučnosti ne samo da napišem ova sjećanja, već da pisanju pristupim otkrivajući bez stida ljubav prema Delgadini.

Nisam imao ni trenutka mira, jedva da sam išta jeo i toliko sam oslabio da su mi spadale hlače. U kostima sam osjećao sporadične bolove, bez razloga mijenjao raspoloženja, noći sam provodio u nekom stanju zanesenosti u kojem nisam mogao ni čitati ni slušati glazbu, a danju bih klonuo u otužan drijemež koji nije mogao nadomjestiti san.

Olakšanje je stiglo u neočekivanom obliku. U pretrpanom autobusu u četvrti Loma Fresca, žena koja je sjedila do mene, koju nisam primijetio kad je ušla, šapnula mi je na uho: Još ti se diže? Bila je to Casilda Armenta, stara ljubav, koja me za male novce podnosila kao vjernu mušteriju još od vremena kad je bila ohola mladica. Kad se povukla iz posla, bolesna i bez sredstava, udala se za kineskog vrtlara koji joj je dao ime i dom, a možda i malo ljubavi. U sedamdeset i trećoj godini sačuvala je nekadašnju liniju, još uvijek lijepa i snažne osobnosti, zadržavši staru lakoću ophođenja.

Odvela me k sebi, u kineski vrt na brežuljku, uz cestu koja je vodila prema moru. Sjeli smo na ležaljke za plažu na sjenovitoj terasi, između paprati i listova astromelija i krletki obješenih o nadstrešnicu. Na prijevoju brežuljka vidjeli su se kineski povrtlari pod čunjastim šeširima kako siju povrće pod žarkim suncem, i siva pučina kod Bocas de Ceniza, s dva lukobrana od kamenih gromada koji usmjeravaju rijeku i do nekoliko milja u more. Dok smo razgovarali gledali smo kako uplovljava bijeli preoceanski brod i u tišini smo ga ispratili pogledom, sve dok nismo začuli njegovu sirenu poput otužnog rikanja bika u riječnoj luci. Uzdahnula je. Jesi li primijetio? U više od pola stoljeća, ovo je prvi put da te ne primam u postelji. Sad smo drugi ljudi, rekao sam. Nastavila je kao da me nije čula: Kad

god te spomenu na radiju, kad te hvale zbog privrženosti kojom te okružuju ljudi i kad te, zamisli, nazivaju majstorom ljubavi, pomislim da nitko nije upoznao tvoje dobre i tvoje loše strane tako dobro kao ja. Stvarno, rekla je, nitko te ne bi tako dobro podnosio.

Nisam više mogao odoljeti. Osjetila je to, vidjela je da su mi se oči orosile suzama, i tek je tada shvatila da nisam kakav sam bio, i izdržao sam njen pogled s odvažnošću za koju nisam ni znao da sam sposoban. Starim, rekao sam joj. Već srno ostarjeli, uzdahnula je. Premda mi to ne osjećamo u sebi, izvana je svima vidljivo.

Bilo je nemoguće ne otvoriti joj srce, pa sam joj ispričao cijelu priču koja me razdirala iznutra, od mog prvog poziva Rosi Cabarcas, uoči mog devedesetog rođendana, do tragične noći u kojoj sam porazbijao sve u sobi, da se više ne vratim. Slušala je moju očajnu bujicu kao da i sama sve proživljava, dugo premišljala, da bi se naposljetku osmjehnula.

- Čini kako želiš, satno je nemoj izgubiti - rekla mi je.

- Nema veće nesreće nego umrijeti sam.

Otišli smo u Puerto Colombia, majušnim vlakićem, kao da jašimo na konju. Ručali smo nasuprot trošnom drvenom pristaništu kroz koji je cijeli svijet ulazio u zemlju prije no što su podigli Bocas de Ceniza. Sjeli smo pod strehu od palmina lišća, gdje su korpulentne crne matrone posluživale pržene pagre s kokosovim brašnom i s kriškama zelenih banana. Uljuljao nas je drijemež ranog poslijepodneva te smo nastavili razgovarati sve dok užarena sunčeva lopta nije potonula u more. Stvarnost mi se učinila fantastičnom. Pogledaj koliko je potrajao naš medeni mjesec, našalila se. Da bi nastavila ozbiljnijim tonom: Danas kad pogledam iza sebe, vidim dugi niz stotina muškaraca koji su prošli kroz moju postelju i dala bih sve na svijetu da sam ostala barem s najgorim. Bogu hvala, na vrijeme sam naišla na mog Kineza. Kao da sam udana za patuljka, ali je samo moj.

Pogledala me u oči, pratila kako ću reagirati na njezine riječi, i rekla mi: Stoga pođi iz ovih stopa potražiti tu siroticu pa makar bilo istina što je ljubomora skovala, kako bilo da bilo, nitko ti ne može oduzeti ono što si proživio. Ali molim te, bez staračke romantike. Probudi je, nabodi na taj svoj kolac kojim te za tvoj kukavičluk i škrtost obdario

sam vrag. Ozbiljno, zaključila je srčano: pa nećeš valjda umrijeti, a da nisi ševio iz ljubavi.

Tuklo mi je u ušima dok sam sljedećeg dana okretao broččanik telefona. Koliko zbog napetosti od novog susreta s Delgadinom, toliko zbog neizvjesnosti kako će mi Rosa Cabarcas odgovoriti. Grubo smo se sukobili zbog iznosa koju je tražila za nanesenu štetu. Morao sam prodati jednu od majčinih najdražih slika, čija vrijednost je dosegala čitavo bogatstvo, ali u času kad sam je bio prisiljen prodati nije postigla ni desetinu očekivanog iznosa. Pridodao sam i ostatak vlastite uštedevine i sve odnio Rosi Cabarcas uz neopozivo: Uzmi ili ostavi. Bio je to samoubilački potez jer bi prodajom samo jedne od mojih tajni zauvijek uništila moj ugled. Ali nije se bunila, već se zadovoljila slikama koje je kao polog uzela u noći prepirke. Bio sam apsolutni gubitnik u samo jednom bacanju: ostao sam bez Delgadine, bez Rose Cabarcas i bez uštedevine. Sad sam međutim slušao kako zvoni jednom, dvaput, triput, i konačno njen glas: Da? Ostao sam bez glasa. Prekinuo sam. Bacio sam se u mrežu, pokušavajući se umiriti asketskom Satijevom lirikom, preznojivši se do te mjere da se natopila cijela presvlaka. Nisam se odvažio ponovno nazvati do sljedećeg dana.

- Evo me - rekao sam odlučna glasa - Danas može.

Rosa Cabarcas, a u to nisam ni sumnjao, gradila se kao da se ništa nije dogodilo. E jadona moja mudrice, uzdahnula je nepobjediva duha, nestaneš na dva mjeseca pa se vratiš s ispraznim očekivanjima. Rekla mi je da već više od mjesec dana nije vidjela Delgadinu, da se činilo da je toliko ustrašena zbog mog divljačkog ponašanja da to vise nijednom nije spomenula, niti pitala za mene, da je vrlo zadovoljna na novom poslu, prikladnijem i bolje plaćenom. Vatrene stihije stala mi je razdirati nutrinu. Dakle radi kao kurva, rekoh. Rosa mi je odvratila ne trepnuvši: Ne budi grub, da je tako bila bi ovdje. A gdje bi joj i moglo biti bolje? Brzina njenog logičkog zaključivanja u meni je pobudila sumnju: .Kako mogu biti siguran da nije tu? U tom slučaju, odgovorila je, bolje ti je da i ne znaš. Ili? Kako sam je mrzio. Ona mi je, ako ne zaboravi, obećala pokušati pronaći djevojčicu. No, bez puno izgleda jer je telefon susjede isključen, a nije imala blagog pojma gdje mala živi. Ali ne gori pod petama, ajde molim te, rekla je, nazvat ću te za sat.

Taj sat činio se dugim poput tri dana, ali našla je djevojku, živu i zdravu. Vratio sam joj se posramljen, i ljubio je pedalj po pedalj, kao za pokoru, od ponoći do zore. Bila je to duga isprika koju sam si obećao uvijek ponavljati i činilo se kao da ponovno počinjemo od početka. Soba je bila u neredu, a zloporabom prostora nestalo je sve što sam pomno namjestio. Sve je ostavila tako i rekla da se ukoliko nešto želim popraviti za to sam pobrinem jer sam joj još dužan. Ja sam međutim bio na samom dnu. Mirovina mi je svaki put sve manje dostajala. Ono malo stvari koje se još iz kuće moglo prodati - izuzev nedodirljivog majčinog nakita - nisu puno vrijedile, a ništa nije bilo toliko staro da bi postiglo vrijednost starine. U boljim vremenima, upravitelj mi je predložio da otkupi sve grčke, latinske, španjolske klasike za školsku knjižnicu, ali nisam imao srca prodati ih. Kasnije, slijedom političkih smjena i sveopćim nazadovanjem svijeta, nitko u upravi nije imao sluha za umjetnost i za književnost. Umoran od traženja prihvatljiva izlaza, stavio sam u džep nakit koji mi je Delgadina vratila, te se zaputio u mračnu uličicu koja je vodila na gradsku tržnicu, ne bih li ga založio. Glumeći izgubljenog starca, nekoliko sam puta prošao tom bijednom četvrti sa sumnjivim krčmama, starim knjižarama i zalagaonicama, ali ponos Florine de Dios nije mi dao da učinim i posljednji korak: nisam se usudio. Onda sam odlučio da ću ih prodati visoko uzdignute glave u najstarijoj i najuglednijoj draguljarnici.

Službenik mi je postavio nekoliko pitanja dok je pod povećalom proučavao nakit. Ponašanjem, držanjem i stilom podsjećao je na liječnika. Objasnio sam da sam taj nakit naslijedio od majke. S odobravanjem je kimao na svako moje pojašnjenje, te konačno uklonio povećalo.

- Žao mi je - rekao je - ali to su samo stakalca.

Opazivši moju nevjericu, objasnio mi je s pažnjom i suosjećanjem: sva sreća da je zlato zlato, a platina platina. Posegnuo sam u džep da provjerim imam li potvrdu o kupovini i bez nelagode rekao:

- Ali taj je nakit kupljen u ovoj uvaženoj kući prije više od sto godina.

Nije se zbunio. Događa se, rekao je, da s vremenom u naslijeđenom nakitu pomalo nestaje najvrednije kamenje; zamijene ga pustopašni članovi obitelji ili pokvareni draguljari, i tek kad ih se pokuša prodati otkrije se prijevara. Ali dozvolite mi trenutak, rekao je

i s nakitom zamakao za vrata u dnu prostorije. Začas se vratio, i bez objašnjenja mi pokazao rukom da sjednem, te nastavio s poslom.

Proučavao sam radnju. Dolazio sam s majkom u više navrata i dobro se sjećam rečenice koja se ponavljala: Nemoj ništa reći ocu. Iznenada mi je na pamet pala pomisao koja me prenerazila: a da nisu Rosa Cabarcas i Delgadina, u dogovoru, prodale pravo i vratile mi nakit s lažnim kamenjem?

Dok su me razdirale sumnje, jedna me službenica pozvala da pođem za njom kroz ista vrata u dnu prostorije, do malog ureda s visokom policom i debelim knjigama. Gorostasni beduin ustao je od stola u dnu ureda i prisno mi stegnuo ruku srdačnošću starog znanca. Zajedno smo maturirali, rekao mi je umjesto pozdrava. Lako sam ga se prisjetio: bio je najbolji nogometaš u školi i junak naših prvih pohoda na bordele. U neko sam ga doba prestao viđati, a bit će da sam mu se učinio tako oronuo da me zamijenio za nekog od svojih razrednih prijatelja.

Ka staklenoj površini stola otvorena je stajala jedna od arhivskih knjižurina u kojoj je zaveden nakit moje majke. Jasan trag, s datumima i pojedinostima koje su dokazivale da je ona osobno zamijenila drago kamenje, naslijeđe dviju generacija lijepih i uznositih žena iz obitelji Cargamantos, te zapravo prodala ovoj draguljarnici. To se zbilo u vrijeme kad je draguljarnicu vodio otac sadašnjeg vlasnika, a on i ja bili još u školi. No on sam me utješio: takve su zamjene bile uobičajene kod uglednih obitelji kad bi zapale u poteškoće, kako bi se brzo došlo do novca i sačuvala čast. Pred tom grubom stvarnošću, odlučio sam nakit ipak zadržati kao uspomenu na drugu Florinu de Dios, onu koju nikada nisam upoznao.

Početkom srpnja osjetio sam stvarnu blizinu smrti. Srce mi je gubilo ritam i u svemu sam počeo nalaziti nepogrešive nagovještaje kraja. Najjasniji znak zbio se za koncerta u Koncertnoj dvorani. Pokvario se rashladni uređaj pa se uvažena krema društva kupala u znoju u prepunoj dvorani, no ipak je čarolija glazbe stvarala rajski ugođaj. Na kraju, krajeva. Allegretto poco mosso, ganula me iznenadna spoznaja da slušam posljednji koncert koji mi je sudba udijelila prije no što umrem. Nisam osjetio bol ni strah, već razorno zadovoljstvo što sam uspio doživjeti taj trenutak.

Kad sam se konačno, obliven znojem, uspio probiti kroz zagrljaje i uslikavanja, susreo sam se licem u lice s Ximenom Ortiz, izgledala je poput stogodišnje božice u invalidskim kolicima. Sama njena prisutnost pogodila me poput smrtnog grijeha. Nosila je svilenu tuniku boje bjelokosti, glatku poput njene kože, nisku pravih bisera u tri reda, kosu boje sedefa ošišanu po modi dvadesetih godina, s pramenovima priljubljenima uz obraze, a velike žućkaste oči bile su još blistavije u kontrastu s tamnijim kolobarima podočnjaka. Sve na njoj poricalo je glasine da je posenilila uslijed nepovratna gubitka pamćenja. Okamenjen i bespomoćan u njenoj prisutnosti, predao sam se crvenilu koje mi je udarilo u obraze, te sam je nijemo pozdravio dvorskim naklonom. Osmjehnula se poput kraljice i prihvatila moju ruku. Tada mi je palo na pamet da i ovaj susret mora biti igra sudbine, stoga sam tu priliku iskoristio da se oslobodim grižnje koja me odonda proganjala. Godinama sam zamišljao ovaj trenutak, rekao sam joj. Ma nemoj!, rekla je. A koji si ti? Nikad nisam saznao je li me uistinu zaboravila ili je to bila njezina konačna osveta.

Spoznaja smrtnosti me, međutim, zatekla nedugo nakon pedesete u sličnoj prigodi, u noći karnevala dok sam plesao tango smrti s prekrasnom ženom kojoj nikad nisam vidio lice, snažnijom i višom od mene, no usprkos tome lakom kao perce dok je plesala. Plesali smo pripijeni jedno uz drugo, tako da sam osjećao kako joj krv kola venama, od užitka sam bio gotovo usnuo uz njeno ubrzano disanje, opojni miris znoja, na njenim prevelikim grudima, kad me prvi put uzdrmao, gotovo me srušivši na pod, ledeni dah smrti. Nešto poput okrutnog proročanstva, koje mi je na uho prišapnulo: Ma što radio, još ove godine, ili za sto, bit ćeš zauvijek mrtav. Ona je preplašena ustuknula: Što ti je? Ništa, rekao sam joj, pokušavajući doći k sebi:

- Drhtim zbog vaše prisutnosti.

Od tada sam život počeo mjeriti ne godinama, nego desetljećima. Pedeseto je bilo presudno jer sam postao svjestan da su gotovo svi mladi od mene. Šezdeseto je bilo najproživljenije zbog sumnje da više nemam puno vremena za pogreške. Sedamdeseto je bilo zastrašujuće zbog određene mogućnosti da je posljednje. Međutim, kad sam se probudio živ prvog jutra mojih devedesetih u krevetu sreće uz Delgadinu, obuzela me umirujuća pomisao da život nije

nešto što proteče poput uzburkane Heraklitove rijeke, već jedinstvena prilika da se okrećemo na roštilju i da se nastavljamo peći s druge strane još devedeset godina.

Postao sam plačljivko. Svako osjećanje koje je imalo ma kakve veze s nježnošću stezalo bi mi grlo, pri čemu se nisam uvijek uspijevao savladati, te sam pomišljao odustati od samačkog užitka bdjenja nad Delgadininim snom, ne toliko zbog neizvjesnosti vlastite smrti, koliko zbog boli koju sam osjećao kad bih je zamišljao kako dalje živi bez mene. Jednog od tih uznemirujućih dana, zabunom sam se zatekao u otmjenoj Ulici de los Notarios, iznenadivši se kad sam naišao tek na ostatke starog oronulog hotela u kojem sam silom bio poučen umijeću ljubavi prije svoje dvanaeste godine. Kuća je bila prebivalište negdašnjih brodovlasnika, raskošna kao malo koja druga u gradu, sa stupovljem presvučenim alabasterom i s ukrašenim frizovima, oko unutrašnjeg dvorišta s kupolom od stakala u svim bojama koje su obasjavale zimski vrt. U prizemlju, s gotičkim vratima prema ulici, već više od sto godina nalazili su se kolonijalni bilježnički uredi u kojima je radio, napredovao i propao moj otac, tijekom čitavog jednog života ispunjenog neutemeljenim snovima. Stare su obitelji malo pomalo napuštale gornje katove u kojima su zaživjele mase bijednih prijateljica noći koje su se do zore uspinjale i spuštale s mušterijama jeftino ih pridobivši u krčmama obližnje riječne luke.

S dvanaest godina, u kratkim hlačama i cipelicama prvoškolca, nisam mogao odoljeti napasti da povirim u gornje katove, dok se otac trapio na nekom od svojih beskrajnih sastanaka, pa sam naišao na rajski prizor. Žene koje su budzašto prodavale svoja tijela do rane zore, kretale su se kućom već od jedanaest sati, kad je vrućina pod staklom postajala nepodnošljiva, obavljajući svoje kućanske poslove hodale su naokolo bez ijedne krpice, na sav glas raspredajući svoje noćne pustolovine. Bio sam prestravljen. Jedino mi je palo na pamet pobjeći kako sam i došao, kad me jedna od golišavih, čvrsta tijela, okupana i mirišljava, obgrlila oko ramena i u hipu odvela do svoje kartonske izbe, a da je nisam dobro ni vidio uslijed sveopće vike i pljeskanja nagih sustanarki. Polegla me na leđa na svoj veliki krevet, vještim pokretom skinula mi hlače, te me opkoračila, ali me leden znoj užasa koji mi je oduzeo tijelo onemogućio da je primim poput pravog muškarca. Te sam noći budan ležao kod kuće u svom

krevetu, posramljen takvim napadom, jedva da sam odspavao i sat od nestrpljenja da je ponovno vidim. No, sljedećeg jutra, dok su noćobdije spavale, uspeo sam se do njenog sobička i probudio je glasnim jecajima lude zaljubljenosti koja je potrajala dok je nemilosrdno nije odnio vihor stvarnog života. Zvala se Castorina i bila je kraljica kuće.

Sobice tog hotela koštale su jedan peso za ljubav na brzaka, ali samo rijetki su znali da je cijena bila ista i za dvadeset i četiri sata. Castorina me osim toga uvela u svoj otužni svijet gdje su pozivale siromašne mušterije da im se pridruže na njihovom raskošnom doručku, davale im šunke, ublažavale im zubobolju, a u slučaju krajnje nužde podavale im se iz milosrđa.

Ali u suton moje starosti nitko se više nije sjećao, tko zna kad umrle, besmrtno Castorine, koja se iz bijednog riječnog pristaništa uspinjala na uzvišeni tron glavne madam, s crnim gusarskim povezom na oku koje je izgubila u krčmarskoj svađi. Njezin posljednji frajer, sretni crnac iz Camagiieva kojeg su zvali Jonas Galijot, bio je jedan od slavni havanskih trubača sve dok mu sretni osmijeh nije zamro u nekom sudaru vlakova.

Za ove gorke posjete, nešto me štrecnulo u srcu i nisam se oporavio tri dana ni uz pomoć svih raspoloživih kućnih lijekova. Liječnik kojem sam se hitno obratio, potomak slavne liječničke obitelji, bio je unuk onog liječnika koji me pregledao kad sam imao četrdeset i dvije godine, pa sam se prepao kad sam ga zatekao istog kao nekad, jer se postarao i izgledao kao njegov djed sa sedamdeset, zbog rane ćelavosti, naočala za kratkovidnosti i tuge kojoj nema lijeka. Čitavog me pregledao pomnošću draguljara. Poslušao je disanje u prsima i u leđima, mjerio mi tlak, provjerio reflekse u koljenu, pregledao oko, boju unutrašnjosti donjeg kapka. U stankama, dok sam mijenjao položaj na krevetu za preglede, postavljao mi je najrazličitije brze upite tako da sam jedva imao vremena razmisliti što da odgovorim. Nakon sat vremena pogledao me veselo se osmjehujući. Dakle, rekao je, mislim da nemam što za vas učiniti. Što želite reći? Da vaše stanje ne može biti bolje u vašim godinama. Nevjerojatno, rekao sam mu, isto mi je rekao vaš djed kad sam imao četrdeset i dvije godine, baš kao da je vrijeme stalo. Uvijek ćete naći nekoga da vam to kaže, rekao je, jer uvijek ćete biti

u nekim godinama. A ja sam mu, mameći ga da kaže kakvu strašnu presudu, rekao: Samo je smrt izvjesna. Da, rekao je, ali do nje nije lako doći u ovakvom stanju kakvo je vaše. Uistinu mi je žao što vam ne mogu ugoditi.

Bila su to dragocjena sjećanja, ali uoči 29. kolovoza osjetio sam ogromnu težinu stoljeća koje me bešćutno čeka, dok sam se olovnih nogu uspinjao kućnim stubištem. Tada sam još jednom ugledao Florinu de Dios, moju majku, u krevetu koji je bio njezin sve dok nije umrla, kako mi upućuje isti blagoslov kao i onda kad sam je vidio posljednji put, dva sata prije no što će umrijeti. U tom emocionalnom preokretu shvatio sam to kao konačnu najavu, pa sam nazvao Rosu Cabarcas da mi još iste noći dovede moju malu, u slučaju da se ne ispuni moje očekivanje da ću doživjeti i posljednji časak svoje devedesete. Ponovno sam je nazvao u osam, i opet mi je ponovila da nije moguće. Mora biti, pod svaku cijenu, vikao sam prestravljen. Prekinula je bez pozdrava, da bi ponovno nazvala za petnaest minuta:

- Ajde, evo ti je.

Stigao sam u deset i dvadeset navečer i Rosi Cabarcas predao svoja posljednja pisma s naputkom što će biti s malom nakon mog strašnog kraja. Ona je pomislila da sam još uvijek pod dojmom ubojstva, pa mi je rekla šaleći se: Ako ćeš umrijeti, samo nemoj ovdje, molim te. Ali ja sam joj odgovorio: Reci da me srušio vlak za Puerto Colombia, ta bijedna krtija koja nikog ne bi mogla ubiti.

Te noći, spreman na sve, izvalio sam se na leda u, očekujući posljednju bol u prvim trenucima moje devedeset i prve godine. Čuo sam udaljenu zvona, osjetio sam miris Delgadinine duše dok je spavala na boku, čuo sam vrisak na obzoru, jecaje onoga koji je možda prije sto godina umro u ovoj sobi. Onda sam posljednjim dahom utrnuo svjetlo, isprepleo svoje prste s njenima kako bih je poveo za ruku i u ponoć odbrajao dvanaest udaraca zvona, uz mojih dvanaest posljednjih suza, sve dok nisu zapjevali pijetlovi, a potom se začula slavodobitna zvonjava, vatromet proslave koja slavi činjenicu da sam preživio svoju devedesetu godinu.

Prve sam riječi uputio Rosi Cabarcas: Kupit ću tvoju kuću, sve, radnju i vrt. Ona mi je rekla: Ajde da se mi starci dogovorimo: onaj koji preživi nasljeđuje sve od onog drugoga, potpisat ćemo kod

bilježnika. Ne, jer ako ja umrem, sve ostaje njoj. To je isto, rekla je Rosa Cabarcas, ja ću se brinuti za malu i poslije joj ostaviti i svoje i tvoje; nemam više nikoga na ovome svijetu. U međuvremenu možemo namjestiti tvoju sobu, uvesti hlađenje, donijeti tvoje knjige i glazbu.

- Misliš da će se ona složiti?

- Ma jadna moja mudrice, dobro je što si star, ali nemoj biti seronja - rekla je Rosa Cabarcas umirući od smijeha - Pa jadnica luduje za tobom.

Izašao sam na svijetlu ulicu i prvi put prepoznao samog sebe na obzoru svog prvog stoljeća. Moja kuća, spokojna i uređena, u šest i petnaest izjutra, prepuštala se dražima boja sretnog svitanja. Damiana je na sav glas pjevala u kuhinji, a oporavljeni mačak provukao je rep oko mojih gležnjeva i otpratio me do pisaćeg stola. Premetao sam svoje zgužvane papire, tintarnicu, gušćje pero, kad je sunce zasjalo kroz krošnje bademovih stabala u parku, a riječni poštanski brod, kasneći tjedan dana zbog suše, oglasivši se sirenom, uplovio u lučki kanal. Konačno sam otpočeo stvarni život, mirna srca, osuđen da umrem od ljubavi u sretnoj agoniji ma kojeg dana nakon što doživim stotu.

svibanj 2004.

---

[1] *Pjesma ruševinama Italike, Rodrigo Cara (1573-1647.); preuzeto iz Kratke povijesti španjolske književnosti, Demetra, Filološka biblioteka Dimitrija Savića (nap.prev.)*

Sadržaj:

- [01.](#)
- [02.](#)
- [03.](#)
- [04.](#)
- [05.](#)

Table of Contents

- [01.](#)
- [02.](#)
- [03.](#)
- [04.](#)
- [05.](#)